

Tuyển tập

John W. Purdy

Tổng hợp từ nhiều bài viết của tác giả John W. Purdy

“Hiện nay tôi là nhà lai tạo. Tôi bắt đầu nuôi và chọn gà từ năm 12 tuổi... Tôi có bằng cử nhân về chăn nuôi gia cầm (Poultry Science) và thạc sĩ về dinh dưỡng gia cầm (Poultry Nutrition). Tuy đã giải nghệ nhưng tôi vẫn tiếp tục chăn và bán gà. Trên thực tế, nhiều gà của tôi được bán cho một khách hàng ở Việt Nam... Tôi gây từ 150 đến 250 gà tơ mỗi năm. Tất cả đều được lai đơn, đánh dấu màng chân/mũi và chân thả cho đến độ tuổi nhốt chuồng. Các dòng gà chủ lực của tôi là Albany, Asil và Kelso và tôi đang thử nghiệm chúng với một số Hatch”.

John W. Purdy (2013)

purdy@hotmail.com

www.sabongpress.com

Dưới đây là các bài viết dựa trên hơn 20 năm kinh nghiệm nuôi dưỡng, lai tạo, ấp nở, chăm sóc, biệt dưỡng và thả gà của tôi. Khoảng sáu năm trong đó dành vào việc học các ngành Chăn nuôi Gia cầm và Dinh dưỡng Gia cầm ở các trường đại học lớn Louisiana State University và University of Arkansas. Những bài này được viết nhằm giúp các sư kê hiểu về những yêu cầu trong việc nuôi dưỡng một chiến kê mạnh khỏe và cạnh tranh. Có nhiều yếu tố liên quan... và chúng có thể góp phần vào thành công hay thất bại trong bộ môn này. Có lẽ yếu tố quan trọng nhất là “thời gian”. Nếu bạn có thời gian để tìm kiếm gà giống chất lượng, xây dựng và vận hành cơ sở vật chất xuất sắc, và nghiên cứu về nghệ thuật và khoa học lai tạo, nuôi dưỡng, biệt dưỡng và thả gà, thì bạn có thể gia tăng cơ hội thành công một cách đáng kể.

Xin chia sẻ một lời thật lòng: Nếu bạn cố gắng làm giàu từ bộ môn này thì bạn sẽ thất vọng.

Hãy thường xuyên quay lại trang này bởi những bài viết mới sẽ được bổ sung trong tương lai. Nếu có chủ đề nào mà bạn đặc biệt quan tâm, xin hãy cho tôi biết nhé.

Chúc may mắn.

John Purdy (1999)

<http://www.poultrynutri.com>

Khởi đầu

John W. Purdy (1999)

Nhiều năm trước đây khi tôi còn là một chú nhóc hồn nhiên ở một trang trại miền trung Kentucky, bác hàng xóm hỏi tôi có muốn nuôi vài con gà hay không. Tôi chưa hề nghĩ đến việc nuôi gà trước đó và cũng không ham lắm. Tuy nhiên, mẹ tôi thích có ít trứng tươi và có lẽ muốn dạy tôi một vài điều về tinh thần trách nhiệm. Vì vậy, quyết định đã được đưa ra, và chúng tôi lên xe viếng thăm nhà bác hàng xóm, người đang giữ những con gà này.

Tôi chẳng nhớ bác hàng xóm có nói chúng là “gà chọi” hay không nữa. Chúng thuộc về một người bạn của ông, mà có lẽ ông cũng không biết. Dĩ nhiên, hồi đó tôi chẳng biết gì về gà chọi, bởi vậy cũng chẳng có gì khác biệt. Bạn của ông Manley có một bầy gà điều tơ mỏng lá, thả rông trong sân. Một số chân trắng, một số chân vàng. Mái tơ màu nâu nhạt, không sắc sỡ bằng trống tơ. Ông Manley nói mình nuôi gà dùm người con trai, bởi vậy ông nuôi rất nhiều.

Như tôi thấy, ông thả một ít bắp hạt vào chuồng và lui ra, khi cả đám gà tơ bị mắc lừa và đi vào chuồng để ăn bắp. Ông Manley nhanh tay đóng cửa, bảo tôi đợi rồi đi vào bắt gà. Sau một hai phút, có vô số những tiếng va chạm, quang quác và cả chửi thề nữa, ông bước ra từ đám bụi và lông gà mang theo một cặp trống và mái tơ chân trắng hoảng hốt. Khi chúng tôi thả chúng vào túi để mang về nhà, ông bảo tôi “Này con, trống trống tơ này chưa biết cựa. Nó vẫn còn non”. Dĩ nhiên, tôi không hiểu điều này nghĩa là gì, nhưng tôi cảm thấy việc nó chưa biết cựa có lẽ là điều tốt.

Đám gà trở nên thoải mái khi chúng tôi về đến nhà, và chúng hạnh phúc khi được thả chạy rông, săn lùng côn trùng trong đồng phân, cào bới nhặt nhạnh hạt rơi vãi trong chuồng ngựa, uống nước trong ao, và ban đêm đậu ở xà cao nhất trên nóc nhà kho thuốc lá. Chúng trở mã thành những con gà xinh đẹp. Tôi hâm mộ vẻ đẹp của chúng, và nghĩ chúng có gì đó thú vị, nhưng với một cậu nhóc 12 tuổi chúng vẫn chỉ là “con gà” mà thôi.

Mùa xuân năm đó, con gà mái biến mất trong ba tuần và xuất hiện từ cái tổ bí mật cùng với mười hai gà con, mỗi con đều có một vạch nâu sẫm ở trên lưng. Nó giữ được năm trống và sáu mái tơ. Đám gà giờ đây chiếm lĩnh khu vực này. Gà mái mẹ nhanh nhẩu và hung hăng dạy cho bầy chớ (và cả tôi nữa) rằng cần tránh xa nó và bầy con bằng cách đuổi đánh mỗi khi chúng tôi lai vãng lại gần. Chúng đi tuần khắp

vườn, hiên trước, hiên sau, bờ sông và những vùng ở giữa. Con trống cha đi cùng, chia sẻ côn trùng và cảnh báo điều hâu (và đôi khi cả chim nhạn và bướm) bằng tiếng kêu chói tai "keeeeeeeeeeeee", với một mắt dôi lên trời. Gà mái và bầy con ngay lập tức tản ra tìm chỗ trốn.

Khung cảnh thanh bình này chấm dứt vào một sáng thứ Bảy mưa gió trong tháng mười một. Mẹ đánh thức tôi dậy và nói đám gà đá lộn khắp nhà kho, tôi nên ra đó và xem có thể làm gì để ngăn chúng lại.

Khi tôi đến nhà kho, có hai con trống tơ rất ướt, đá hội đồng con trống cha cũng ướt nhẹp tương tự. Lông ướt rơi vãi khắp nhà kho, bằng chứng của cuộc đấu dữ dội xảy ra hồi sáng sớm. Đầu của chúng bị tróc da. Chúng lấm lem và hoàn toàn kiệt sức nhưng không chịu bỏ cuộc. Tôi bắt con trống già lên, nó trông rất đuối, chỉ đứng nhìn hai con trống tơ sừng sộ và bắt đầu đá nhau. Những con trống tơ khác cũng có dấu hiệu bị đá, đổ gục ngoài mưa, hay vẫn đang đá đến kiệt lực. Tôi bắt đầu đưa những con gà kiệt sức vào các thùng, túi đựng thức ăn, úp trong chậu và trong các chuồng tạm xếp bằng kiện cỏ khô. Theo kinh nghiệm, tôi thả vài con chạy rông sau vài phút, cho rằng chúng đã "nguôi". Tôi hết sức ngạc nhiên khi thấy những con gà tơ này lại lao vào nhau. Tôi không thể hiểu tại sao bầy gà hạnh phúc của mình đột nhiên trở thành lũ quỷ hung hăng, mất trí. Chúng có gây gỗ một chút trong bảy tháng đầu đời, nhưng con gà trống gốc, hiện đã hai năm tuổi, đưa chúng vào lối bằng việc thỉnh thoảng sử dụng cặp cựa sắc bén của nó. Bây giờ dường như "trật tự" bị xáo trộn và từng con đều cạnh tranh cho vị trí đầu đàn.

Tôi đến bữa ăn sáng với đầy ắp những thắc mắc về hành vi kỳ lạ mà mình vừa chứng kiến trong nhà kho. Khi trở lại, tôi phát hiện thấy một con trống tơ đã thoát ra và tìm đến chỗ con trống già giữa các kiện cỏ. Lông bay tứ tung và con gà nằm chết ngay chính giữa cho tôi biết điều gì đã xảy ra khi tôi còn trong nhà. Trong những ngày kế tiếp, hàng loạt phiên bản như thế này xảy ra, tất cả đều dẫn đến kết cục tương tự. Thậm chí dù được cách ly, tôi đi học về và vẫn phát hiện những chiến kê bị đá đến gần chết, nằm vật vã xung quanh. Tôi bị buộc làm quen với bản năng tranh giành lãnh thổ của gà chọi, và bắt đầu hiểu ra điều mà bác Manley ám chỉ khi ông nói con gà đầu tiên của tôi vẫn chưa biết cự.

Một con trống tơ vượt qua sự cố này. Nó có tên là "Baldy" (hói) bởi vì da đầu bị bong và lành lại, nhưng trụi lông ở vùng phía sau mông, chỉ có một vạch đỏ tươi của vùng da trụi. Nó háo hức nhận lấy trách nhiệm "tuần tiễu" và vào mùa xuân, những con gà mái xuất hiện từ những cái tổ bí mật với rất nhiều gà con mỗi bầy. Khi chúng lớn, tôi xác định được những con trống tơ, tôi hy vọng rằng cái thảm họa đã hủy hoại bầy trước sẽ không xảy ra nữa.

May thay, cơ hội lớn đến vào năm sau. Tôi gặp một đứa mà ba nó đá gà. Tôi nói với nó rằng mình có đám gà thích đá lộn, và có lần nó cho tôi xem vài hình gà chọi trên một tờ Grit and Steel cũ mà cả hai đều tin rằng tôi đang có "gà chọi". Mùa thu năm đó, ba nó, ông Wesley đến trại và khẳng định điều nghi ngờ của chúng tôi. Ông thích hình lông đám gà tơ, hỏi tôi rất nhiều về gốc gác của chúng và chi tiết của trận đá lộn hồi năm ngoái. Ông giải thích rằng khi đám gà tơ trưởng thành, chúng trở nên hung dữ hơn, hậu quả của việc gia tăng lượng hormon tự nhiên xảy ra trong quá trình này. Dẫu chúng hoàn toàn "hiền lành" vào ngày hôm trước, trận mưa đã làm thay đổi hình dạng bề ngoài đến mức chúng không còn nhận ra nhau (dù gì đó chỉ là cái cớ). Do đó trật tự bầy đàn vốn được thiết lập từ lâu đã không còn, và "tình-trạng-tự -do" bắt đầu. Wesley bắt tất cả trống tơ và hứa sẽ sớm đưa tôi đi xem đá gà.

Wesley đón tôi bằng xe tải của ông vào một buổi sáng lạnh lẽo tháng mười hai. Phía sau có một thùng gỗ lớn với bốn ngăn riêng biệt. Qua tiếng gáy và lục cục từ cái thùng, tôi kết luận rằng nó chất đầy gà mà ông chọn để đi đá. Ông cố giải thích cho tôi về những gì tôi sẽ thấy ngày hôm đó và những luật lệ cần tuân thủ. Một trọng tài sẽ vận dụng luật để đảm bảo trận đấu diễn ra công bằng. Ông mô tả một loạt lỗi đá mà tôi có thể thấy, và điểm thuận lợi cũng như bất lợi của từng lỗi. Ông mô tả về quy trình cơ bản mà ông áp dụng để biệt dưỡng gà chọi, kể cả công đoạn cho nghỉ ngơi trong hai ngày cuối cùng. Đầu tôi quay mòng mòng khi ông giải thích về sự phức tạp của bộ môn. Chúng tôi lái xe trong nhiều dặm khi các con đường ngày càng trở nên hẹp hơn. Sau cùng chúng tôi dừng chân trước một ngôi nhà cũ đổ nát bao quanh bởi những cây dương hòe (black locust) khẳng khiu, nhiều gà chọi nhốt trong lồng kẽm và hàng loạt xe hơi đậu sẵn. Vào thời đó, có rất nhiều trường gà lớn ở trung tâm Kentucky nơi mà người ta đá tiền lớn. Tuy nhiên, trường gà nhỏ này lại khác. Cách mỗi chủ nhật trong mùa chọi gà, một nhóm các "sư kê" địa phương tụ tập tại ngôi nhà cũ, đá vài con với chút tiền độ nhưng chủ yếu là gặp nhau để chuyện trò. Dường như mọi người đều biết nhau trong nhiều năm trời. Wesley giới thiệu tôi với Johnny, chủ ngôi nhà cũ. Johnny là thợ tỉa cành cây chuyên nghiệp và đá gà để giải trí. Ông liền chọc ghẹo Wesley về thành tích nghèo nàn đợt trước, cách đây hai tuần. Wesley chỉ thẳng có một trận trong khi ông đá tổng cộng bốn con. Cười lớn, Wesley kéo tôi khỏi chỗ Johnny, giới thiệu tôi với một số nhân vật, tất cả đều đến từ những vùng lân cận. Earl, người già nhất (có lẽ đến 80) được biết đến nhờ dòng gà "Blues" vốn rất nguy hiểm. Raymond và Rocky là anh em và lái xe ben cho mỏ đá. Smitty là kỹ sư cầu đường về hưu từng làm việc cho chính phủ, và hiện đang làm nông bán thời gian và "lậm vào gà quế". Big Jimmy là thợ cơ khí bán thời gian, người mang theo hai chiến kê, vợ và cậu con trai tám tuổi, cùng con chó (nó ngó chừng chúng tôi – và cả mấy con gà của Johnny từ chỗ của mình bên trong xe tải).

Chúng tôi đợi khoảng một giờ và rồi mọi người bắt đầu cân gà bên cạnh cái sới nhỏ.

Sau khi cân xong, Johnny và Wesley nghiên cứu trọng lượng và cố gắng cấp những con cùng chạng hay chênh lệch độ vài ounce. Sau khoảng 20 phút, việc cấp gà đã hoàn tất và một cặp được chọn từ danh sách.

Wesley rảo bước đến thùng đựng gà của mình, kéo cửa trượt ở phía trước một ngăn và lui lại. Vài giây trôi qua và một con điều mật, gần như đen thui, chậm rãi bước ra, vỗ cánh phành phạch và gáy, như thể thách thức cả thế giới. Wesley kêu túc túc và cúi xuống nhẹ nhàng bồng nó lên, vượt thẳng những lông đuôi dài bị vẹo khi trong thùng. Wesley giải thích rằng con gà đặc biệt này xuất phát từ một dòng gà chọi xưa gọi là "Hatch". Dòng gà được đặt theo tên của Mr. Sanford Hatch, người bắt đầu lai tạo chúng từ đầu những năm 1900. Wesley dạy tôi cách ôm gà để ông cột cựa. Con Hatch kiêu hãnh bình thản nằm trên khuỷu tay tôi, một chân duỗi ra trong khi Wesley thao tác. Cựa xương đã được đột ngắn, chỉ còn gốc (stub) được dùng làm điểm tựa để tròng cựa sắt. Wesley trước hết quấn đệm da chuột chũi (moleskin) bên trên và bên dưới cựa. Rồi ông quấn một lớp da mỏng xung quanh cựa để tròng khít. Cựa sắt tròn bóng loáng được cẩn trọng lắp vào chân, tròng lên gốc cựa, Wesley kiểm tra tới lui hướng cựa trước khi cột chặt bằng dây cước sáp. Sau khi thỏa mãn với việc lắp cựa, ông thả gà vào lồng nhỏ một lúc rồi đem ra chỗ cân đợi đối thủ.

Wesley đựng một thanh niên để râu mà mọi người đều gọi là "Scooter". Scooter có thâm niên chọi gà mới vài năm, nhưng anh giành được sự kính trọng của các vị "lão thành" nhờ tỷ lệ thắng trận cao. Anh gọi dòng gà của mình là "Grey" (xám) nhưng lông bờm màu trắng sữa, ngực và đuôi màu đen, và lưng có màu đỏ sẫm (xét về màu sắc là gà chuối, nhưng về dòng giống thì có nhiều dòng gà màu chuối như "Regular Grey" và "Claret"). Con Grey trông to hơn con Hatch, nhưng trọng lượng chỉ nhỉnh hơn độ một ounce.

Johnny đã chờ sẵn trong sới, vạch bốn mức trên nền đất. Hai mức cách nhau 6 feet (1.8 m) và hai mức cách nhau 2 feet (0.6 m) gần giữa sới. Wesley bước qua vạch sới và thả con Hatch ra, trong khi nói với tôi rằng ông muốn cặp mắt của chiến kê làm quen với ánh sáng của bóng đèn treo trên đầu. Trong khi con Hatch làm quen với nền đất cứng và đám đông bao quanh, Scooter bước vào sới bồng theo con Grey. Tôi thấy con Grey nhác thấy con Hatch liền giãy giụa, đòi được thả xuống sàn sới. Cử động làm con Hatch để ý, nó gần như lách khỏi Wesley để đến chỗ Scooter đang đứng, cố xử con Grey. Wesley chồm ra và chụp lấy con Hatch khi nó lách qua và cười lớn, ông nói khi đang bắt con gà lên "Tôi quên mất rằng mắt nó khá tinh!". Scooter bước vào giữa sới và hỏi Wesley muốn cược bao nhiêu. Wesley ậm ừ và nhún vai "Sao cũng được. Có lẽ 20 đô". Scooter gật đầu đồng ý và chuyển hướng quan tâm qua con Hatch mà Wesley đang bồng ngang ngực, chỉ quá tầm với của con Grey. Khi các nài đang bồng gà để ngăn chúng chòi đạp và vỗ cánh, nhiều người trong đám đông bắt cược. Hầu hết đều bắt con Grey, nhưng Earl và Raymond

bắt con Hatch. Cả hai dòm nhau chăm chăm, đầu cúi thấp, mắt hẩn tia đỏ, không thể hiện gì khác ngoài sự thù địch dành cho nhau. Johnny ngồi tựa vào vách sỏi, miệng phì phèo điếu thuốc, nhưng bỗng nhiên la lớn "Nào cả hai. Cho gà cắn mỏ!". Wesley tiến tới nửa bước và Scooter làm theo cho hai con mỏ vào đầu và bờm của nhau. Rõ ràng cả hai con đều nôn nóng đá. Ngay khi vừa xong, các nài quay về và cách ly hai chiến binh hung dữ. Lòng bờm của chúng dựng đứng khi ngó nhau. Con Hatch của Wesley lại gáy trong khi Scooter gỡ lông khỏi mỏ con Grey. Lúc này tim tôi đập loạn như vó ngựa trong giải Kentucky Derby. Mỗi khoảnh khắc đều như phim chiếu chậm và mức độ phấn khích là không thể tả.

Johnny giờ đứng gần giữa sỏi và ra lệnh cho hai nài: "Chuẩn bị!". Scooter và Wesley đặt một tay dưới mình gà, một tay lên gốc đuôi và giữ ngực cao, nhanh chóng đem gà lại gần. Cả hai con đều lao nhao, từ khoảng cách ngoài tầm với. Giọng Johnny lại vang lên "Đặt gà tại mức!". Scooter và Wesley đặt hai con gà hung hăng, giận dữ ngay tại mức, và khi Johnny hô "THẢ!", thì hai con liền được thả ra.

Khi tôi nhớ lại, trận đấu kéo dài trong khoảng 4 hay 5 phút nhưng nó dường như kéo dài hơn. Mọi người đổ dồn vào hai con khi chúng lao vào nhau và đập cánh cố vượt trên đối thủ. Chúng đá liên hồi trên sỏi, vỗ cánh và chòi đạp, nhao vào địch. Chúng đá mạnh đến mức cả hai đều dội ra, hạ xuống nhẹ nhàng và lại nhảy lên để tìm cơ hội đá chân chết. Âm thanh duy nhất ở đó là tiếng vỗ cánh và đá thành phạch. Chúng lại nhao vào nhau, ra chân với tốc độ không ngờ, nhốn nháo khắp sỏi, hết con này đến con kia chiếm lợi thế. Con Grey ra chân trước và con Hatch mất thăng bằng. Nó không thể gượng dậy khi con Grey đá bồi sâu vào nách. Cửa bị dính một giây và Johnny hô "Bắt gà!". Hai nài bước tới, nhẹ nhàng đè gà xuống nền sỏi, trong khi Wesley cẩn thận kéo dây cửa tròn 2 inch bên chân trái gà Grey ra khỏi nách con Hatch. Khi họ quay về mức, Scooter ngoái nhìn để đánh giá tình trạng con Hatch. Con gà dường như không bị ảnh hưởng gì, Wesley đặt con gà lên mức và ngồi xổm trước mặt nó, hai tay ôm gà để ngăn nó nhao sang phía con Grey. Con Hatch thở nhẹ nhàng, ngó Wesley, đồng thời đầu nghiêng qua nghiêng lại, ngó con Grey. Scooter bỗng gà áp vào ngực, vuốt lông cho thẳng và lau sạch cửa, miệng thì thầm "Nhìn kia, mày khiến nó nổi khùng rồi đó".

Hai mươi giây sau, Johnny gào lên "SẴN SẴNG!". Wesley bỗng con Hatch, vuốt lông đuôi cho thẳng và đặt lên tại mức. Scooter cũng đặt con Grey lên mức. Khi Johnny hô "THẢ!" thì hai con được thả và chúng lại lao vào nhau, cố gắng giành lợi thế. Lần này, con Grey bay hơi cao hơn con Hatch và lại đâm nữa, cả hai cửa lút sâu vào ngực con gà điều. Khi chúng giãy giụa trên nền sỏi, tôi đã nghĩ rằng con Hatch đã chết. Sau đó, tôi còn chứng kiến rất nhiều lần gà Grey ghim sâu cửa vào mình gà Hatch. Tuy nhiên, khi hai con được gỡ ra và Wesley đặt con Hatch xuống sàn trong vòng hai mươi giây nghỉ, con gà trông ổn một cách đáng ngạc nhiên. Bước đầu tiên sau khi Wesley buông tay hơi chấp choạng, nhưng nó phục hồi nhanh

chóng và bước về góc sỏi, một mắt ngó Wesley, và mắt kia đảo quanh sỏi tìm kiếm đối thủ.

Cùng lúc đó, Scooter lấy miếng bọt biển ướt trong thùng nước đặt phía bên anh để lau mặt và rửa cho gà nhà. Cả hai nài đều thuần thục và tự tin, bình tĩnh chăm sóc cho gà của mình. Gà Grey của Scooter trông khá hơn và rõ ràng chiếm ưu thế.

Khi Johnny hô "THẢ!" lần thứ ba, gà Grey lao tới trước và lại bay cao. Nhưng lần này gà Hatch đổi lối đá. Thay vì cố giao nạp với gà Grey trên không, nó dạt và đợi con Grey trên mặt đất. Nửa chừng, con Grey phát hiện ra con Hatch vẫn còn trên mặt đất và cố xoay lại để bổ xuống đầu nó. Con Hatch đợi cho đến khi con Grey vừa chạm đất là nó nhao tới, đá lùa ồ ạt. Gà Grey không kịp phản ứng khi con Hatch đá nó tới tấp, đôi khi trượt vì quá vội, nhưng đâm sâu nhiều cú. Mặc dù lúc đó tôi chưa biết, nhưng những cú đá uy lực mà tôi chứng kiến ngày hôm đó là một trong những phẩm chất nổi tiếng của dòng gà Hatch.

Khi cát bụi lắng xuống và con Hatch sau cùng cũng ngừng đâm, hai con được tách ra. Scooter bắt con Grey lên nhưng rõ ràng ai cũng thấy rằng nó đã chết. Đám đông vỡ òa trong sự phấn khích, ôn lại trận đấu kịch tích và chung độ. Scooter nhìn con Grey một thoáng và cười gượng gạo, bắt tay Wesley và nói "Wesley, ông thắng tôi lần này. Đúng là con gà cộp", đầu nghiêng về phía con Hatch mà Wesley đang bồng trên tay. Wesley nói "Thôi đi. Nó chỉ ăn may. Có lúc tôi tưởng con Grey của cậu đã quất gục gà tôi".

Sau khi Scooter chung độ bằng tờ 20 đô vo tròn, chúng tôi gỡ cựa khỏi con Hatch và Wesley kiểm tra vết thương. "Nó bị đâm một chút dưới nách nhưng tôi không cho là quá nặng. Có lẽ vết đâm xuyên qua tim độ một inch". Chắc vậy, khi ông thả con Hatch về bội, nó gáy vàng và dòm ngó xung quanh, dường như sẵn sàng cho một trận đấu khác. Wesley cho nó một miếng táo và quan sát chiến kê đôi khi nó mổ từng miếng táo, ăn hết trong chốc lát. "Nó sẽ ổn. Hãy đem cất và xem ai sẽ đá tiếp".

Thời gian còn lại trong ngày, các sư kê tiếp tục cựa gà, kiểm tra sự gan lỳ và lối đá của dòng gà nhà cũng như phương pháp biệt dưỡng và kỹ năng thả gà. Dẫu nhiều năm sau tôi mới nhận ra, tôi đang chứng kiến trò chơi gà theo lối xưa ở miền nam – bộ môn thể thao lâu đời xuất hiện trước cả khi Columbus dong duỗi trên Đại Tây Dương. Những chiến kê kiêu hãnh thể hiện sự khéo léo và lòng dũng cảm vô biên vào cái ngày trong tháng mười hai đó là con cháu của những chiến binh cổ xưa vốn được lai tạo với cùng mục đích, có lẽ ở bên kia bờ đại dương từ nhiều đời trước. Chúng chỉ là đại diện của một chi trong toàn bộ thế giới gà chơi, một thế giới được cấu thành bởi nhiều nền văn hóa và truyền thống khác nhau mà chúng đều có một điểm chung, lòng khâm phục dành cho những chiến kê cao quý.

Trải nghiệm đầu đời về gà chọi đã đóng khung vào cuộc đời tôi theo chiều hướng mà tôi không bao giờ nghĩ tới vào cái buổi sáng lạnh giá hôm đó ở Kentucky. Qua trải nghiệm về gà chọi, tôi từng gặp nhiều người tuyệt vời ở khắp nơi trên thế giới và học hỏi được vô số điều trong đời chẳng hạn thành quả chỉ đến thông qua sự chuẩn bị, lao động cật lực, và bền chí khi đối diện với những điều bất lợi. Có lẽ đó là duyên số, hay có lẽ là một tai nạn, nhưng tôi luôn biết ơn bác hàng xóm, người đã hỏi tôi có muốn nuôi gà hay không.

Chính trực

John W. Purdy (1999)

Sau nhiều năm chơi gà, tham dự các giải derby và trao đổi với các đồng môn, có một điều trở nên hoàn toàn thông suốt: mọi người dường như theo đuổi điều gì đó vô nghĩa. Những sư kê thực sự đều biết rằng chỉ có lao động cật lực và cật lực hơn nữa mới là cách duy nhất để thành công trong bộ môn này, kèm với một chút may mắn lúc này lúc nọ. Tuy nhiên, lao động cật lực là điều quá khó đối với một số người. Thậm chí với cả cái gọi là "sư kê". Nếu phải cực khổ như vậy (và thường là chẳng bỏ công sức), vậy thì đâu là động cơ thúc đẩy chúng ta trong bộ môn thể thao đầy hấp dẫn và thách thức này? Phải chăng là danh tiếng khi sở hữu dòng gà hay nhất? Có lẽ sự khâm phục trước vẻ đẹp, sự khéo léo và dũng cảm của một chiến kê đích thực ngoài trường đấu là điều thôi thúc chúng ta đạt đến thành công. Trong một số trường hợp, có lẽ việc thắng giải derby và giành tiền thưởng mới là mục đích chính. Điều này đặc biệt đúng với những ai mới tham gia vào làng gà. Người mới chơi thường phấn khích trước vẻ đẹp, sự khéo léo và dũng cảm của chiến kê và cho rằng đây là cách hấp dẫn để kiếm "tiền độ". Không may, với hầu hết mọi người trong chúng ta, "tiền độ" chẳng mấy khi chảy vào túi.

Vài người trong giới biết một số cách kiếm tiền xung quanh con gà chọi. Dĩ nhiên, cách thông thường là bán gà chiến và gà giống, và tham gia vào các trận đá cúp cũng như giải derby để kiếm tiền thắng độ. Một số người trong làng gà kiếm được nhiều tiền nhờ lao động cần cù và tận tụy dẫn đến thành công. Tuy nhiên, nhiều người trong chúng ta không may mắn như vậy. Chúng ta phấn đấu hàng ngày và có khi ăn khi thua, nhưng không thể có thu nhập ổn định, gần như không đủ để mua một xe tải mới hay nông trại. Bạn hãy bỏ ra một phút để xem trường hợp sau đây. Nó diễn ra hàng năm ở trường đấu gần nhà bạn. Và diễn ra nhiều lần.

Hãy tưởng tượng bạn đá giải derby và thua ở lượt trận thứ hai. Những con bạn đem đá thuộc về một dòng mà bạn vô cùng tin tưởng, và lai tạo chúng trong nhiều năm trời. Bạn đặt nhiều hy vọng vào mùa này, và xem chúng như là "tinh túy" (cream of the crop) – được tuyển chọn cẩn thận từ hàng chục chiến kê khác nhau. Tuy nhiên, chiến kê thứ hai đụng phải hàng đỉnh (ace) và bị quất sụm sau vài chân. Bạn đang nghĩ đến số tiền cúp độ bị thua, cộng với tiền sỏ, và những chi phí khác cùng với đồng hóa đơn đang nằm đợi ở nhà. Bỗng nhiên, bạn được thông báo đi lấy mã số (weight slip) để đá trận thứ ba. Khi bạn lấy mã số, bên địch cũng vậy. "Bên địch" nói rằng hẳn đang đá đến trận thứ năm và có cơ đoạt giải. Khi bạn đi về phía kê

phòng, hẳn hỏi bạn có muốn “làm độ” trận này hay không. Hẳn đề nghị sẽ chia 10% tiền giải nếu bạn giúp hẳn thắng trận.

Bạn sẽ phải làm gì? Bạn luôn khâm phục chiến kê ở lòng dũng cảm và nỗ lực quên mình, thậm chí trong hoàn cảnh tuyệt vọng. Nhiều lần, chiến kê của bạn trở thành cội nguồn của lòng tự hào, tài năng và niềm vui. Con cái bạn nhận được bài học lớn nhất trong đời – tinh thần trách nhiệm – khi chúng đủ lớn để phụ giúp cho gà con ăn uống. Mặt khác, bạn cũng biết rằng 10% tiền giải tương đương với 3 ngàn đô nếu “địch” lấy trọn giải. Bạn nghĩ xem, đấy là một số tiền rất lớn so với một chiến kê.

Khi đến kê phòng, bạn kiểm tra mã số và lôi ra một con Hatch điều sẫm xinh đẹp, hình ảnh của sức mạnh và một cá thể hoàn hảo của dòng gà. Trong nhiều năm trời, bạn đã đá và lai tạo ông nội của nó (thắng 4 độ) và cha nó (thắng ba độ, độ cuối kéo dài đến 2 giờ) và hy vọng giữ con này làm giống nếu nó đá hay như khi xỏ. Khi bạn đưa nó vào bội, nó xệ cánh và gáy lớn như thách thức cả thế giới. Nó đang xung, điều có thể dễ dàng nhận thấy, khi đảo mắt một cách tự tin xung quanh kê phòng, tìm kiếm những con ở xung quanh mà nó nghe thấy tiếng gáy.

Nếu bạn chơi gà đủ lâu, bạn sẽ gặp tình huống này. Nhiều người không bao giờ “bán độ” hoặc cân nhắc đến điều đó. Có lẽ họ đủ giàu nên mấy ngàn đô lẻ không đáng quan tâm. Tuy nhiên, bạn nên biết rằng một số “đại gia” túi đầy tiền lại hay chơi cái trò này (mua/bán độ). Một số, khi được hỏi, sẽ nhún vai và nói rằng “chẳng qua là một con gà mà thôi”. Một số thề thốt rằng họ chưa hề bán độ và sẽ không bao giờ làm, nhưng họ có thể mua độ bởi vì “kẻ khác” chơi đều chứ không phải là chính họ.

Trước khi đương đầu với tình huống này, bạn hãy nhìn vào gương và thành thật tự hỏi với lòng rằng điều gì khiến bạn khâm phục nhất ở gà chọi. Nếu đó là sự gan lì, trung thực, kỹ năng và vẻ đẹp thì bạn đã mắc nợ gà của bạn và với chính mình để chơi một cách trung thực và sòng phẳng. Bạn không thể mua bán lòng chính trực và tự trọng, hay niềm tin và sự tôn trọng của bạn bè và vợ con. Tôi hy vọng rằng khi bạn gặp ai đó muốn mua độ mình, bạn hãy cười vào mặt hẳn và bảo rằng hẳn có thể chiến thắng nhưng phải bước qua xác gà bạn trước đã. Hãy nói điều đó với niềm kiêu hãnh, dù thắng hay thua, để mọi người biết rằng bạn là người trung thực cũng như gà của bạn và tôn trọng cuộc chơi.

Nếu bạn coi gà què chẳng qua là một cách để kiếm tiền (nhất là trong trường hợp “dễ dàng” như mô tả ở trên), thì bạn nên cân nhắc tìm việc khác mà làm. Chúng tôi không chào đón bạn.

Điều lệ tham gia Câu lạc bộ gà chọi Springbrook nói rằng “Bất cứ ai bán độ đều là kẻ ăn cắp từ những chiến hữu của mình”.

Hãy nghĩ về điều đó.

Bí quyết để thành công?

John W. Purdy (2000)

Bạn có thể ngờ rằng một số sư kê, những người thường xuyên giới thiệu gà hay, có bí quyết nào đó khiến cho gà của họ luôn vượt trội so với đồng loại. Đó có thể là dòng gà hay chế độ biệt dưỡng đặc biệt, hay loại thuốc tăng lực mà họ bỏ vào thức ăn hay nước uống 3 ngày sau cùng trước khi xuất trường.

Có thể bạn đã đoán đúng. Cái gã luôn hạ bạn mỗi khi đụng độ trong vài năm liên tục có thể “có điều gì đó” hoặc “làm điều gì đó” mà bạn “không có” hoặc “không làm”. Tuy nhiên, nhiều khả năng “bí quyết” cũng chẳng có gì ghê gớm. Trên thực tế, nếu bạn tham quan trại của người này, có lẽ anh ta đã chỉ cho bạn mà bạn không để ý hoặc nhận thức được tầm quan trọng của nó.

Về cơ bản, tất cả những “biệt trội” (extra) mà một sư kê thực hiện HÀNG NGÀY sẽ mang lại sự khác biệt. Chẳng hạn, cứ cho rằng tiềm năng di truyền của chiến kê đóng góp đến 50% năng lực chiến đấu của nó. Nhưng một chiến kê tiềm năng không thể phát huy tối đa năng lực của mình nếu không được nuôi dưỡng thích hợp và mạnh khỏe. Giả sử rằng di truyền, dinh dưỡng và thể lực đóng góp đến 90% năng lực của chiến kê, vậy 10% còn lại là gì?

Theo tôi, mỗi lần bạn làm điều gì đó có ích cho gà của mình, thì nó sẽ góp phần vào “tổng sức mạnh” ngày xuất trường. Những “biệt trội” này góp phần vào 10% năng lực còn lại. Chúng là gì? Chẳng hạn, khi sư kê thường xuyên bỏ thời gian và công sức đưa gà ra bãi cỏ, vệ sinh chuồng, tẩy giun và diệt rận TRƯỚC KHI chúng đổ bệnh, cho chúng ăn những “món” đặc biệt như trái cây tươi, vệ sinh và sát trùng khay nước thay vì chỉ châm thêm dù trong khay vẫn còn cặn bẩn. Đó có thể là chế độ theo dõi đặc biệt về “điều kiện tâm lý” (mental conditioning) đối với gà tơ trong toàn bộ quá trình biệt dưỡng. Cuối bài viết, tôi sẽ liệt kê những biệt trội này nọ mà chúng sẽ giúp ích cho gà của bạn. Do vậy, bí quyết của các sư kê hàng đầu có lẽ chỉ là sự quan tâm đến từng chi tiết, làm việc chăm chỉ, và thực hiện những điều đặc biệt mà nhiều người không nghĩ đến, hoặc không cho rằng nó quan trọng. Những biệt trội nhỏ này giúp cho gà của bạn cả về điều kiện thể chất (chất phụ trợ trong quá trình thay lông) lẫn tâm lý (dời gà đến khu vực mới trong sân).

Hầu hết sư kê đều nhận thức được tầm quan trọng của việc chuẩn bị thể chất cho chiến kê đá trường chẳng hạn như dinh dưỡng cân bằng và luyện tập thích hợp. Một khía cạnh của quá trình biệt dưỡng mà chúng ta cần lưu tâm nhiều hơn đó là chuẩn

bị “điều kiện tâm lý” cho chiến kê đá trường. “Vấn đề” nằm ở chỗ, sự kết hợp mong manh và tuyệt diệu giữa thể chất và tâm lý “trở nên sắc nét” vào thời điểm lâm trận. Tôi tin rằng điều kiện thể chất và tâm lý liên kết với nhau ở một mức độ nhất định, theo đó bạn không thể tạo ra chiến kê sắc sảo nếu không luôn quan tâm và điều chỉnh hai yếu tố này.

Điều kiện tâm lý bắt đầu từ khi gà còn rất nhỏ. Ở một vài ngày tuổi, gà bắt đầu xác định “thứ tự bầy đàn” (pecking order), quan hệ dẫn đến việc hình thành một cá thể đứng đầu trong bầy. Sau đó, những anh em cùng bầy thông qua hành vi hung dữ/thụ động sắp xếp theo các thứ tự tương ứng trong bầy. Thứ tự bầy đàn có thể thay đổi một khi gà tăng trưởng, qua các cuộc đá lộn ở sân sau, việc đưa vào hay bắt một cá thể ra khỏi bầy, thay đổi hình dạng... Quan điểm của tôi đó là trạng thái tâm lý của gà tơ bị tác động ngay từ giai đoạn đầu đời và điều cực kỳ quan trọng là hãy tạo dựng một môi trường để hỗ trợ tối đa cho hành vi đầu đàn của nó.

Hành vi đầu đàn (dominant behaviour) là một đặc điểm cần học hỏi. Nó cũng liên hệ với hoạt động của các hormone mạnh như testosterone vốn tăng dần một khi gà tơ trưởng thành. Khi gà tơ có cơ hội thể hiện hành vi đầu đàn, cơ thể sẽ tiết ra nhiều testosterone để củng cố cho hành vi này.

Chìa khóa quan trọng nhất để khuếch đại hành vi đầu đàn là cung cấp không gian hoạt động một cách tối đa cho gà tơ của bạn. Bãi chăn thả cho phép những con gà tơ yếu hơn tránh xa những cá thể đầu đàn. Khi những con này được tách riêng với một vài con mái cùng bầy, chúng sẽ trở thành gà tơ đầu đàn trong một bầy nhỏ mới hình thành. Tệ nhất là nhốt gà tơ chung với một con đầu đàn hay gà dữ mà chúng không thể bỏ chạy được. Chúng sẽ e sợ không thể hiện hành vi đầu đàn (chẳng hạn như đe dọa) mỗi khi ở gần các “đại ca” này. Con gà tơ sẽ duy trì nỗi sợ trong một thời gian dài, kể cả sau khi được nhốt riêng. Trong trường hợp tệ nhất, tổn thương tâm lý là vĩnh viễn và nó không bao giờ có thể trở thành chiến kê. Đừng bao giờ sử dụng gà tơ làm “gà mồi” hay đem xô trước khi nó thực sự trưởng thành (tức đã đủ gan lì). Nếu bạn làm vậy và nó bỏ chạy, điều này sẽ làm chậm quá trình phát triển tâm lý của nó. Một ý tưởng khác là nhốt con đầu đàn lại và để con thứ 2 trải nghiệm quyền lực trong vòng một tuần, rồi lại nhốt nó lại và để con thứ 3 thay thế. Và khi bạn nhốt một trống tơ, cố gắng nhốt kèm một mái tơ với nó. Theo cách này, bạn sẽ đảm bảo nó luôn là cá thể đầu đàn trong chuồng. Ý tưởng nhằm tạo ra chiến kê hoàn toàn dạn dĩ và tự tin.

Một khi gà tơ trưởng thành và cựa đủ dài, chúng nên được đưa ra dây cột. Dây cột có lẽ là cách dễ và rẻ nhất để xây dựng điều kiện tâm lý. Gà chiến hay gà tơ cột dây có nhiều không gian hoạt động hơn là chuồng nhốt thông thường, và khuyến khích chúng tuần tra lãnh thổ nhiều lần trong ngày. Nó có thể quan sát các đối tượng xung quanh một cách dễ dàng, bao gồm gà khác, bạn với máng thức ăn,

điều, côn trùng và tất cả những gì đáng chú ý khác. Trạng thái tâm lý này giúp nó luôn tỉnh táo và phản ứng nhanh nhạy với chuyển động và âm thanh. Trong trường đấu, điều này có nghĩa nó sẽ hơi biệt trội so với đa số những chiến kê "bình thường" khác. Dấu chiến kê hiếm khi "chán" dây cột, nhưng sẽ tốt khi xoay tua để chúng làm quen với những khu vực mới lúc này lúc nọ. Nhiều sư kê mắc sai lầm khi nhốt gà trong lồng bay nhiều ngày liên tục. Chiến kê nên được đưa ra bãi cỏ vài giờ mỗi ngày hoặc vào ngày khác.

Một bí quyết nữa cũng giúp ích cho gà của bạn: hãy dành thời gian ở trong sân và kê phòng càng nhiều càng tốt, hãy nghe ngóng, quan sát và bông bế gà. Điều này không hề thái quá. Bằng cách này, hầu hết các sư kê thành công (giàu kinh nghiệm) đều có thể biết khi nào gà đã sẵn sàng đá, và hầu hết chiến kê đều thể hiện dấu hiệu sẵn sàng cho việc biệt dưỡng và xuất trận. Chẳng hạn, hãy quan sát cách chúng ăn. Chúng có đói, ăn hết thức ăn và đòi thêm? Kiểm tra phân hàng ngày bằng cách quan sát nền và bên dưới chạc. Việc này diễn ra một cách tự động mỗi khi bạn cho gà ăn và uống. Phân và khẩu vị sẽ nói cho bạn biết rằng hệ thống tiêu hóa của chúng có làm việc tốt hay không. Việc lắng nghe sẽ cho bạn biết một số thông tin về hệ thống hô hấp của chúng. Ho, chảy nước mũi và run rẩy là dấu hiệu sức khỏe có vấn đề. Tiếng gáy trong trẻo và đều đặn có nghĩa sức khỏe tốt và sung mãn. Bắt gà ngay dây cột là cách giúp chúng bình tĩnh, trong khi kiểm tra trọng lượng, mắt, chân, lông, và tình trạng dây cột... Chiến kê được bắt nhẹ nhàng sẽ tin cậy nài gà. Một khi đã tin cậy nài gà, nó sẽ dồn hết mọi chú ý về phía đối phương và thể hiện hành vi đầu đàn (hy vọng nó đá một chân xuất sắc và giành thắng lợi).

Một vài ý tưởng và hành động nhằm mang lại đôi chút "biệt trội" cho gà của bạn:

1. Thường xuyên xoay tua gà của bạn sang khu vực mới. Khu vực mới đồng nghĩa với sự lạnh mạnh, ít bệnh tật, và cỏ tươi.
2. Nhốt kèm với gà mái để chúng sung mãn. Mọi người đều muốn vui vẻ. Đặc biệt là một chiến kê mạnh khỏe.
3. Nuôi dưỡng "điều kiện tâm lý" từ khi gà mới nở cho đến khi xuất trường. Để vận dụng tối đa tiềm năng của mình, những chiến kê này cần tin tưởng rằng chúng là "đại cao thủ".
4. Cho gà của bạn càng nhiều không gian càng tốt (bao gồm dây cột, chuồng và bãi chăn thả).
5. Bỏ thời gian lắng nghe và quan sát gà của mình. Chúng sẽ nói với bạn về tình trạng của mình. Phát hiện những con "nói dối" vào ngày thi đấu!

6. Đầu tư vào thức ăn, chuồng và thiết bị chất lượng. Bạn phải mua những thứ tốt nhất.

7. Cố gắng kiểm soát sự cố. Nóng, lạnh, bóng mát, thông khí, độ ẩm, chất lượng thức ăn và nước, sự căng thẳng, bụi, khách viếng thăm, thú săn mồi...

8. Bồng gà nhẹ nhàng và thường xuyên (trừ giai đoạn thay lông). Bạn sẽ xây dựng sự tin cậy. Nếu bạn vụng về, hãy nhờ nài gà. Bồng vụng sẽ khiến gà gãy lông và đá người.

9. Sử dụng cảm quan chung: nếu chúng không bay lên chạc cao 2.7 m trong lồng bay; chúng sẽ không tập bay. Vậy bạn hãy hạ xuống còn 1.5-1.8 m thôi và chúng sẽ luyện tập tích cực.

10. Sử dụng một ít thức ăn phụ trợ hàng ngày chẳng hạn như trái cây, gan, cò vụn... Chúng sẽ mong chờ bạn đến cùng với túi thức ăn.

11. Sử dụng vitamin và chất điện giải để hạn chế căng thẳng vì khí hậu nóng cùng với hàng tá những yếu tố khác vốn có thể gây ra vấn đề cho gà của bạn.

12. Đừng bao giờ nói "như vậy là đủ". Hãy lẫn lộn ngoài trại gà thêm vài giờ nữa và làm cho đúng. Rồi bạn sẽ không phải trả giá ngoài trường đấu.

13. Hạn chế bụi trong lồng bay. Bụi gây ra vấn đề cho hệ thống hô hấp.

14. Hãy cởi mở với những ý tưởng và khái niệm mới nếu chúng dựa trên những đánh giá và nghiên cứu hợp lý. Hãy thực hiện theo đúng chỉ dẫn. Đừng dự đoán liều lượng thuốc. Đừng cố gắng sáng tạo một quy trình biệt dưỡng mới mà không áp dụng các phương pháp đúng đắn và đã qua thử nghiệm trước và biết rõ những gì cần thiết.

15. Lai tạo những cá thể tốt nhất, thanh lọc số còn lại! Đừng lai thứ gì không đạt 100% thể lực.

16. Điều quan trọng hơn cả: hãy trung thực về gà của mình và với các chiến hữu. Gà hay sẽ mang lại cho nhà lai tạo những gì mà họ xứng đáng được hưởng. Tôi từng chứng kiến và trải qua điều này rất nhiều lần.

Tôi hết sức đề nghị các bạn hãy đọc, suy ngẫm và dành càng nhiều thời gian càng tốt cho gà của mình. Chúng là nền tảng tối thượng!

Hàng rào và chuồng giống

John W. Purdy (2000)

Trước khi làm bất cứ điều gì bạn hãy dựng hàng rào! Không, đừng mua gà trước khi bạn có chỗ an toàn và bảo đảm để thả chúng vào đó. Chuồng không thôi vẫn chưa đủ. Gấu trúc Mỹ (raccoon) có thể chui qua hàng rào kẽm và giết gà còn trước cả khi bạn đọc dứt câu này. Chó chạy lòng vòng bên ngoài chuồng gà cho đến khi gà chết vì sợ hãi hoặc bị khủng hoảng suốt đời. Hoặc chúng lật ngửa cả chuồng lên. Vậy nên hãy làm hàng rào!

Một hàng rào hiệu quả không nhất thiết phải dùng lưới B40 (chain link) cao đến 3 m, chân đế bê tông dày 15 cm (trừ phi bạn muốn chống luôn cả trộm, trong trường hợp đó, bạn cần nuôi giống chó chống trộm nhưng không vỗ gà). Có lẽ, tốt nhất nên dùng loại lưới kẽm (welded wire) chằng thêm dây điện – một trên một dưới. Dây điện bên dưới nên được chằng bên ngoài hàng rào, cách mặt đất độ 10-12 cm – đủ thấp để giật những con thú săn mồi (varmint) cố luồn bên dưới hàng rào và đủ cao để lưới của máy cắt lửa bên dưới mà không chạm dây. Dây điện bên trên – cũng chằng bên ngoài hàng rào – ở vị trí sao cho thú săn mồi treo lên hàng rào sẽ bị giật. Hãy tiếp đất hàng rào thật tốt để chúng bị giật đích đáng.

Tôi cũng rào một cách hiệu quả chỉ với 4 sợi dây điện chằng sát nhau gần mặt đất. Tôi thấy hàng rào này giật ngược cả một con Rottweiler trưởng thành. Hàng rào điện đòi hỏi phải bảo trì và kiểm tra thường xuyên. Nếu bạn làm vệ sinh cây cỏ, tiếp đất tốt bằng cọc đồng, và bộ sạc mạnh, hệ thống này rất tiết kiệm, dễ xây dựng và mở rộng khi bạn có nhiều gà và cần thêm nhiều không gian. Tôi chuộng loại lưới đa lõi (poly-wire) (6 sợi thép không gỉ đan với các sợi nhựa tổng hợp PE) chắc chắn, đàn hồi và dễ ghép nối. Hãy dựng hàng rào rộng hơn mức mà bạn nghĩ mình cần. Càng nhiều không gian, gà càng mạnh khỏe và bạn càng dễ xoay sở khi dùng chuồng di động và dây cột.

Nên nhớ rằng hàng rào có lẽ là khoản đầu tư quan trọng nhất của bạn. Đó là rào cản giữa những con gà quý giá của bạn với lũ săn mồi thèm khát thịt gà ở bên ngoài. Bước kế tiếp là làm chuồng giống (broodpen) (nếu bạn dự định tự tay lai tạo và nuôi dưỡng) hay lồng bay (nếu bạn chỉ mua và đá gà). Xin nhắc lại, đây là bước quan trọng cần thực hiện thật tốt để bạn không phải mất thời gian, tiền bạc và gà hay nữa.

Trước khi làm hàng rào, bạn cần biết rằng gió mạnh sẽ thổi bay nó nếu bạn không đóng cọc và chèn thật chặt. Khi hàng rào bay mất, gà xông ra gặp con khác và đá nhau. Bạn có thể mất nhiều chiến kê vì nguyên nhân này, vậy hãy lưu ý đến nó và chuẩn bị trước, nhất là khi bạn ở khu vực nhiều gió lốc.

Bạn có thể xây dựng chuồng giống cố định ở một nơi hay di động (portable). Ưu điểm của loại chuồng cố định là bạn có thể xây lớn, rồi chia làm nhiều phần (chuồng giống) và sau cùng bạn có thể quây hàng rào để lấy ánh sáng và cản gió. Từ quan điểm xây dựng, nó được thực hiện một cách nhanh chóng và bạn có thể tiết kiệm chi phí vật liệu. Gà được nuôi nhốt rộng rãi nhờ vậy bạn cho ăn uống, lấy trứng... cũng dễ. Nhược điểm duy nhất của loại chuồng cố định đó là gà không thể chuyển qua vùng đất mới hoặc nơi có cỏ tươi. Chuồng cố định cần được làm vệ sinh ít nhất một lần mỗi năm, xới nền lên và rắc vôi. Tôi đề nghị bạn thả gà giống trong chuồng di động đặt dưới bóng cây vào mùa hè trong khi bạn đang làm vệ sinh chuồng cố định. Bạn cũng phải xịt thuốc trừ sâu (insecticide) để diệt con ghẻ bởi chúng trốn trong kẽ và kẹt của chuồng và bò ra cắn gà vào ban đêm khi chúng đang đậu trên chạc. Nếu bạn có thể bít kín chuồng, việc xông thuốc trừ sâu là rất phù hợp. Bạn phải làm vệ sinh chuồng thật kỹ trước khi xịt bằng chất hóa học hay sát trùng. Chất hữu cơ (bụi và rác) thường trung hòa những chất hóa học này và làm chúng trở nên vô tác dụng.

Chuồng di động có lẽ là cách lành mạnh nhất để quản lý chuồng giống của bạn. Với chuồng di động, gà có thể được dời sang nền mới sau mỗi vài ngày và có thể kiểm được vài ba con côn trùng và ăn cỏ tươi. Tuy nhiên, việc vận hành những chuồng này tốn rất nhiều công sức, và có nguy cơ bị gió mạnh thổi lật. Vào mùa mưa, gà mái sẽ lòi bùn vào tổ và trứng dễ dính bẩn, khiến tỷ lệ nở thấp.

Tôi thấy mỗi con gà trưởng thành cần tối thiểu 1.5 – 2 mét vuông sàn. Tôi thường lai đơn (một trống và một mái) vì vậy bạn có thể xác định cá thể tốt nhất trong chuồng giống và tập trung chương trình lai tạo vào những con này. Một lồng 1.2 x 1.2 m, cao 1.2 m là đủ cho một cặp trống mái, tuy nhiên hãy làm chuồng giống to nhất trong khả năng.

Có nhiều cách sáng tạo để lai đơn (single mate) những mái với trống nhất định. Tôi có anh bạn, người rào một khu vực và cố định các mái giống bằng dây cột và thùng [thùng cũ được tận dụng làm tee-pee]. Anh tía lông cánh gà trống để nó không thể bay ra ngoài, rồi thả rông nó trong bầy gà mái. Gà mái đẻ trứng trong thùng nên anh biết chính xác mình đang ấp bầy nào. Phương pháp này giúp anh tiết kiệm thời gian dời trống từ chuồng mái này sang chuồng mái kia sau mỗi vài ngày.

Chuồng di động phải chắc chắn nhưng nhẹ – một yêu cầu khó khăn về thiết kế và lắp ráp. Tôi từng lắp một chuồng kích thước 1.5x1.2 m sử dụng lưới vuông 5x10 cm

cho phần vách và mái cong 1.2 m từ đầu này đến đầu kia bằng lưới kẽm 2.5x5 cm hay lưới chữ V (v-mesh). Tôi cắt hai mảnh lưới kẽm để nẹp hai đầu. Nếu lưới thực sự cứng, tiết diện lớn (heavy gauge) thì bạn không nhất thiết phải nẹp (bracing) ở hai đầu. Tuy nhiên, nếu bạn dùng lưới vuông 5x10 cm thì nó không đủ mạnh để đỡ mái và các cạnh nếu không nẹp ở hai đầu và trên nóc. Gắn một cạnh khung cửa gỗ lên vách lồng và cắt bỏ phần lưới kẽm hơi lớn hơn so với khung cửa. Bạn có thể gắn bản lề bằng dây cột và đinh móc (fencing staple). Mái cong cần phủ lớp giấy dầu (roll roofing) hay vải chống tia cực tím, và nên được phủ xuống đến hai bên chân vách để chống nắng, gió và thời tiết. Các trại gà công nghiệp sử dụng loại vải này làm tấm che vách. Những vật liệu khác cũng dùng được nhưng có lẽ cần bảo trì nhiều hơn. Mái khung kim loại và nghiêng rất dễ phủ bằng tấm kim loại (sheet metal).

Nên nhớ rằng dù lắp loại chuồng nào thì bạn cũng cần chống mưa nắng ở cả hai mặt. Ở hầu hết các vùng tại Mỹ, tốt nhất nên hướng cửa chuồng về phía đông bởi hiếm khi chúng ta gặp thời tiết khắc nghiệt từ hướng này. Che mát ở hướng nam vào mùa hè và chống lạnh từ hướng bắc vào mùa đông.

Chuồng giống cần ổ đẻ tốt. Ổ đẻ tốt là cái đủ rộng để gà mái cử động một cách thoải mái. Kích thước 23 x 23 cm là đủ cho một gà mái. Phía trước có một bậc thềm để ngăn trứng lăn ra ngoài. Bạn nên trải rơm trong ổ, bởi vậy bậc thềm nên đủ cao để giữ rơm và trứng bên trong. Ổ cũng cần có mái che bên trên để giữ mọi thứ được khô ráo. Tôi từng sử dụng khay đựng sữa (milk crate) và loại thùng năm gallon và bất kỳ thứ gì có thể tận dụng được, nhưng tôi vẫn chuộng hộp gỗ hơn. Bạn có thể đặt ổ đẻ ở nơi nào có thể lấy trứng dễ dàng và kiểm tra tiến độ ấp của gà mái.

Một trong những khía cạnh thú vị của bộ môn này đó là có nhiều cách thực hiện khác nhau, chúng ta có thể làm mọi thứ từ lai tạo, dựng chuồng, cho ăn, và cả một danh sách dài nữa. Lời khuyên ở trên dựa vào kinh nghiệm của tôi và là gợi ý dành cho người mới chơi để họ khởi đầu đúng hướng. Chúc may mắn!

Vitamin K với gà chọi

John W. Purdy (2000)

Vitamin K là một dưỡng chất quan trọng đối với gà chọi. Chất này, vốn cần thiết cho sự đông máu, trên thực tế tồn tại dưới nhiều dạng khác nhau, chẳng hạn như vitamin K1, vitamin K2 và vitamin K3.

Vitamin K1 là một loại vitamin tự nhiên và hiện diện trong hầu hết các loài thực vật với hàm lượng khác nhau. Sau khi K1 được hấp thu vào máu, nó được đưa tới gan, nơi nó chuyển hóa thành vitamin K2.

Vitamin K2 cũng được tổng hợp bởi quần thể vi sinh đường tiêu hóa. Mức độ lợi ích mà vật chủ thụ hưởng từ quá trình này tùy thuộc mỗi loài (theo độ dài của đường tiêu hóa), và vị trí sản xuất tương ứng với vị trí hấp thu.

K3 là dạng tổng hợp của vitamin này, mà nó được lấy từ thức ăn tổng hợp, chẳng hạn như menadione sodium bisulphite (MSB), menadione sodium bisulphite complex (MSBC), và menadione pyrimidinol bisulphite (MPB). Sau khi được hấp thu, chỉ một tỷ lệ nhỏ được chuyển hóa thành dạng hoạt hóa sinh học (K2) và dự trữ trong gan; còn hầu hết đều bị thải loại một cách nhanh chóng. Nhìn chung, vitamin K trong viên gà đẻ (layer pellet), khi trộn vào khẩu phần ăn, là nguồn bổ sung duy nhất đối với hầu hết các sư kê. Viên gà đẻ được phối trộn với các loại hạt khác, vốn chứa rất ít hoặc không có vitamin K. Như bạn thấy, cách này hạ thấp hàm lượng vitamin nói chung, kể cả vitamin K, và đó là nguyên nhân chúng ta cần bổ sung vitamin vào khẩu phần ăn của gà.

Vai trò của vitamin K trong việc sản xuất prothrombin (yếu tố đông máu) rất phức tạp. Cần đến 13 loại protein khác nhau để cơ chế đông máu hoạt động một cách hiệu quả; chỉ 4 trong số đó cần đến vitamin K. Về cơ bản, vitamin K có vai trò "đồng tố" (co-factor) trong việc chuyển hóa các tiền hợp chất thành những protein cần thiết, kể cả prothrombin.

Hầu hết các nhà nghiên cứu trong lĩnh vực này đều đồng ý rằng việc tổng hợp vitamin K2 ở đường tiêu hóa là đủ cho nhu cầu nội tại của vật nuôi, dẫu cũng nên bổ sung thêm cho chắc ăn. Có nhiều tình huống có thể ngăn cản việc sản xuất cũng như hấp thu một cách hiệu quả vitamin này. Thiếu vitamin K có thể gây ra bởi việc tiêu thụ mycotoxins, chất độc do các loài nấm mốc trong thực phẩm tiết ra.

Mycotoxins là chất cực độc và gây ra hậu quả nghiêm trọng cho nhiều cơ quan bên trong cơ thể. Tránh sử dụng thức ăn ẩm mốc bằng mọi giá. Một nguyên nhân phổ biến nữa gây ra chứng thiếu vitamin K là lạm dụng kháng sinh, mà nó hủy hoại quần thể vi sinh có ích trong đường tiêu hóa. Chẳng hạn, gà mắc bệnh cầu trùng bị thiếu máu mãn tính và thường được điều trị bằng thuốc sulfa liều cao mà nó tiêu diệt mọi vi khuẩn cả xấu lẫn tốt. Cần bổ sung chất lợi khuẩn và vitamin K sau khi điều trị.

Việc bổ sung vitamin K rất quan trọng đối với chiến kê chuẩn bị xuất trường. Nên sử dụng những dạng vitamin K tự nhiên trong quá trình biệt dưỡng, bởi chúng tương đối không độc và cũng cung cấp cả những dưỡng chất có lợi khác. Cần hết sức cẩn trọng khi chích vitamin K vì nó gây độc nếu sử dụng quá liều (một chiến hữu của tôi phát hiện ra điều này khi đối tác của anh “quất sụm” bầy chiến kê sắc sảo vào buổi sáng hôm derby bằng việc chích vitamin K cho chúng. Không bao giờ được chích vitamin cho gà vào ngày thi đấu). Theo quan điểm của một nhà dinh dưỡng, và sự kê giàu kinh nghiệm, tôi đề nghị các bạn sử dụng hai nguồn vitamin K tự nhiên: **gan và cỏ linh lăng (alfalfa)**. Cả hai đều là những nguồn vitamin K tuyệt vời (cả K1 lẫn K2) và nhiều dưỡng chất khác chẳng hạn như khoáng chất, vitamin và amino acid. Cỏ tươi cũng là nguồn vitamin K tốt và gà nên được thả ra bãi cỏ một cách thường xuyên trong quá trình tiền biệt dưỡng và biệt dưỡng trước khi lâm trận. Vào những tháng mùa đông hay những vùng rất khô hạn mà cỏ khan hiếm, sẽ rất có ích khi bổ sung gan và cỏ linh lăng cho chiến kê.

Hệ miễn dịch với gà chọi

John W. Purdy (2000)

Chức năng của hệ miễn dịch bảo vệ cơ thể chống chọi với bệnh tật dựa trên hàng loạt yếu tố, mà nhiều trong số chúng có thể kiểm soát thông qua việc quản lý bầy gà một cách đúng đắn. Bài viết sau đây nêu lên những thành phần cơ bản của hệ miễn dịch ở gia cầm, vai trò của chúng trong việc phòng bệnh, và những kỹ thuật phòng bệnh và tăng cường hệ miễn dịch một cách hiệu quả.

Hệ miễn dịch của gia cầm thực ra bao gồm hai cơ chế miễn dịch phức tạp và khác biệt mà chúng phối hợp với nhau để duy trì sức khỏe và phòng bệnh. Cơ chế bẩm sinh (innate) là tuyến phòng vệ đầu tiên. Các ví dụ về hệ thống này bao gồm đề kháng di truyền, thân nhiệt và hiện diện của vi khuẩn có ích mà chúng khắc chế cả về thể chất lẫn hóa học đối với sự phát triển của vi khuẩn gây bệnh. Các ví dụ khác của hệ miễn dịch bẩm sinh là các tuyến phòng vệ của cơ thể nhằm ngăn cản sự thâm nhập chẳng hạn như da, màng nhầy trong các đường hô hấp và tiêu hóa, và lông mao đường hô hấp, mà chúng bẫy và “dọn dẹp” bụi, vi khuẩn và những thứ khác trong khí quản. Một thành phần khác của hệ miễn dịch bẩm sinh là “thể bù” (complement) (gồm các protein và enzyme trong máu, mà chúng bám vào các vật thể lạ và tiêu diệt). Thành phần sau cùng của hệ miễn dịch bẩm sinh là những tế bào dọn dẹp lớn gọi là “đại thực bào” (macrophage). Những tế bào quan trọng này chu du trong cơ thể, nuốt và tiêu hủy vi khuẩn, virus, nấm và cặn bã, và hỗ trợ cho sự phát triển của hệ miễn dịch như mô tả ở phần sau.

Cơ chế thứ hai được gọi là hệ miễn dịch chuyên biệt (specific). Hệ thống này được kích hoạt một khi tuyến phòng vệ đầu tiên bị vượt qua. B-lymphocyte hay “B-cell” là một loại tế bào bạch huyết và được kích hoạt khi đại thực bào nuốt các tác nhân ngoại lai. B-cell liên lạc với vỏ của đại thực bào và nếu một tác nhân ngoại lai bị phát hiện, B-cell bắt đầu tự nhân bản và sản xuất kháng thể (antibody) đặc biệt, còn gọi là immunoglobulin. Việc sản xuất kháng thể bắt đầu sau từ 4-5 ngày và đạt đỉnh điểm sau từ 3-4 tuần. Kháng thể hòa trong máu, và thực thi nhiệm vụ bằng cách bám lên bề mặt của tác nhân gây bệnh, ngăn cản vi khuẩn và virus gây bệnh bám lên các tế bào đối tượng. Những kháng thể khác tăng cường hiệu quả phòng chống của thể bù và đại thực bào đối với tác nhân gây bệnh. Khi bị nhiễm một bệnh nhất định, B-cell duyệt lại “bộ nhớ” về bệnh đó, và phản ứng lại mỗi đe dọa một cách tức hành. B-lymphocyte/kháng thể tạo phản ứng phòng vệ đối với vắc-xin, theo đó vi khuẩn chết hoặc suy yếu được đưa vào cơ thể, cho phép bộ nhớ của B-

cell được kích hoạt và trong tương lai, sẵn sàng sản xuất kháng thể một khi chúng phát hiện thấy nguồn bệnh.

B-lymphocyte/kháng thể chủ yếu phòng ngừa bệnh tật xâm nhập và gây hại cho các tế bào đối tượng. Tuy nhiên, nếu hệ miễn dịch không thể ngăn cản bệnh, phản ứng tiếp theo của hệ miễn dịch chuyên biệt là sản xuất ra T-lymphocyte. Tùy vào mỗi loại T-cell chuyên biệt, chúng có thể trực tiếp tấn công đối tượng, tăng cường chức năng của các tế bào khác bao gồm cả chức năng miễn dịch (chẳng hạn như B-cell và đại thực bào) và tiêu diệt tế bào nhiễm bệnh khi cần.

Khi gà bị nhiễm bệnh và tự sản xuất ra kháng thể, điều này gọi là “miễn dịch chủ động”. Với gà mới nở, gà mẹ cung cấp kháng thể thông qua trứng. Động vật có vú tiết ra sữa non giàu kháng thể cho con bú. Kháng thể được tạo sẵn gọi là “miễn dịch thụ động”. Những phụ gia thức ăn mới trên thị trường cung cấp kháng thể cho động vật và gia cầm, và chúng tỏ tác dụng trong việc phòng bệnh (một ví dụ về công nghệ này là sản phẩm Pro-Immune). Trên thực tế, gà mái là nhà máy sản xuất kháng thể hiệu quả mà kháng thể trong trứng trở thành chủ đề nghiên cứu và phương pháp điều trị chủ yếu ở người. Những chương trình tiêm chủng nhất định trên gia cầm được lên lịch sao cho chúng hoạt động sau khi kháng thể từ gà mẹ bị suy yếu, để kích thích B-cell tạo kháng thể và kích hoạt hệ miễn dịch để kháng với bệnh tật. Nếu việc tiêm chủng diễn ra sau khi kháng thể từ gà mẹ đã hết hẳn, phản ứng với vắc-xin có thể xảy ra.

Phòng bệnh đòi hỏi việc quản lý bầy gà một cách hiệu quả. Với các nhà lai tạo gà chọi, thách thức cũng tương tự, và có thể còn khó hơn nhiều so với các nhà chăn nuôi công nghiệp. Nhiều tiêu chuẩn áp dụng cho gà công nghiệp, trên thực tế, lại không phù hợp với hoàn cảnh của nhà lai tạo gà chọi bình thường.

Phương pháp hiệu quả nhất để phòng bệnh là an toàn sinh học: ngăn cản việc tiếp xúc với nguồn bệnh hay đối tượng tiềm tàng (gà, chim hoang hay nuôi, động vật, người, thức ăn nhiễm bệnh và dụng cụ). Việc này khả thi đến mức nào đối với một nhà lai tạo gà chọi bình thường? Hầu như không thể! Tuy nhiên, có một vài bí quyết mà bạn có thể thực hiện nhằm hạn chế khả năng nhiễm bệnh cũng như tác động của chúng một khi xảy ra.

1. Cách ly gà con với gà trưởng thành nếu có thể. Gà thả rông ngoài khu vực dây cột hoặc uống cùng khay nước với gà giống có thể truyền bệnh từ một con cho toàn bộ bầy đàn. Nếu gà con tiếp xúc với nguồn bệnh tiềm tàng trước khi có kháng thể, chúng có thể đỡ bệnh. Nhiều gà lớn hơn có thể mang mầm bệnh, thậm chí dù chúng không thể hiện triệu chứng.

2. Trước khi mua gà, hãy tìm hiểu quy trình (thuốc, phụ gia thực phẩm, lịch tiêm

chúng, kỹ thuật chăn nuôi) mà nhà lai tạo áp dụng để giữ gà mạnh khỏe. Tìm hiểu loại bệnh xảy ra trong quá khứ và ông đã làm gì để khống chế và chữa trị cho chúng. Nếu ông sử dụng rất nhiều thuốc và gặp nhiều khó khăn với bệnh tật trên bầy gà, thì bạn hãy cân nhắc việc mua gà. Bạn sẽ mua gà và cả những rắc rối của ông nữa. Nếu có thể, hãy kiểm tra gà thật kỹ trước khi mua chúng! Quan sát gà thật kỹ lưỡng – không chỉ các chiến kê sáng láng, mà cả gà giống lẫn gà con nữa. Chúng có mạnh khỏe và cảnh giác với cặp mắt lanh lợi, bộ lông tươi tốt và đầu đỏ tươi? Khi chúng gáy, giọng của chúng có to và trong trẻo? Trống và mái tơ có hoạt bát bên dây cột? Chuồng lai tạo và gà giống có sạch sẽ và được quản lý tốt?

3. Khi mang gà mới về nhà, hãy cách ly chúng với bầy gà nhà trong 2 tuần nếu có thể. Cho gà nhà ăn uống và bông bẽ trước rồi sau cùng mới đến gà mới để tránh lây bệnh cho gà nhà. Tẩy giun và diệt rận cho chúng, và theo dõi chúng cẩn thận. Đôi khi, sự căng thẳng khi chuyển đến nơi ở mới cũng như việc thay đổi khẩu phần ăn cũng khiến bệnh tật phát sinh.

4. Chọn gà giống trong số những con mạnh khỏe và hoạt bát nhất. Dấu lai tạo những cá thể yếu ớt trong một dòng gà hay cũng chẳng ăn thua; tốt nhất nên bỏ còn hơn là tạo cơ hội để những gien kháng bệnh kém lọt vào bầy gà của bạn.

5. Giải thích cho khách viếng thăm về nội quy hạn chế đi lại trong trại gà của bạn. Nếu bạn bán gà, hãy yêu cầu khách hàng đi ủng và sát trùng trước khi họ đi vào trại. Bệnh có thể được mang đến từ nơi khác thông qua giày dép và quần áo. Nếu bạn biết ai đó mà gà của họ đang bệnh, đừng để người đó đi lung tung và bông gà của bạn. Điều này rất quan trọng bởi việc khách hàng đi từ trại gà bệnh qua trại gà khỏe là đường lây bệnh phổ biến nhất.

6. Diệt chuột! Chuột có thể mang mầm bệnh, kể cả tiêu chảy. Phân chuột lẫn trong thức ăn có thể truyền bệnh cho bầy gà. Đặt thuốc chuột ở những nơi gà không lai vãng tới và luôn bổ sung thêm. Sử dụng thức ăn chất lượng từ những nhà sản xuất danh tiếng, quản lý tốt. Nếu bạn thấy thức ăn lẫn rác hoặc bị cắn nham nhở, đó là dấu hiệu chuột phá hoại, hãy tìm kiếm nhà cung cấp thức ăn khác.

7. Tôi đề nghị cho ăn 2 bữa mỗi ngày vì nhiều lý do, nhưng một trong số đó là nếu bạn chỉ cho ăn một bữa mỗi ngày, và nếu bạn cho ăn vào buổi tối thì gà của bạn thường chưa lại một ít thức ăn cho ngày hôm sau. Thức ăn thừa lòi kéo chim và chuột đến và chúng có thể mang theo mầm bệnh. Với trại gà lớn thì điều này rất khó thực hiện nhưng với đa số các nhà lai tạo, cho ăn 2 bữa mỗi ngày là khả dĩ.

8. Nếu bạn có không gian, hãy đưa gà ra bãi cỏ thường xuyên. Các trại gà hiện đại thường rộng gấp đôi trước đây để có chỗ cột dây, bãi chăn thả và chuồng lai tạo di động. Định kỳ, toàn bộ gà được dời tới chỗ mới, để nền phục hồi và gà không phải

dẫn lên phân cũ. Một số nhóm hợp tác bao gồm nhiều trại gà mà mỗi trại tập trung vào một công đoạn sản xuất chiến kê đá trường: lai tạo, nuôi dưỡng gà tơ và biệt dưỡng. Đây là dạng kết hợp lý tưởng nhằm ngăn ngừa bệnh tật lây lan, dẫu vậy nên nhớ rằng con người và dụng cụ di chuyển giữa các trại cũng có thể lan truyền mầm bệnh.

9. Khi thiết lập sân và chuồng giống, nền hơi dốc tốt hơn bằng phẳng và trứng bởi vì nó thoát nước tốt hơn. Nền trứng kéo muối đến (kèm theo bệnh đậu gà) và làm phân ứ đọng.

10. Tẩy giun và diệt rận định kỳ. Những ký sinh này hút hết dưỡng chất của gà và khiến chúng dễ nhiễm bệnh.

11. Tiến hành tiêm chủng những bệnh phổ biến ở vùng của bạn, và với những bệnh mà gà của bạn đặc biệt dễ mắc phải. Marek và newcastle là những bệnh có thể khống chế nhờ tiêm chủng. Ở một số vùng, bệnh đậu gà và coryza xảy ra khá thường xuyên và nên được đưa vào chương trình tiêm chủng. Còn có nhiều loại vắc-xin khác nữa. Bạn hãy làm theo chỉ dẫn để gà không bị phản ứng thuốc. Tiêm chủng vào ban đêm để gà không bị căng thẳng.

12. Có lẽ một trong những yếu tố quan trọng nhất trong việc kiểm soát dịch bệnh là theo dõi các biến đổi về khẩu vị, màu sắc, độ xốp của phân, thở khò khè, ho, chảy mũi, lông ủ rũ, chậm chạp và những triệu chứng khác. Những triệu chứng này đòi hỏi phải hành động ngay! Nếu được, hãy cách ly gà bệnh khỏi bầy ngay lập tức. Hòa kháng sinh phổ rộng vào nước uống cho cả bầy trong khi tìm hiểu nguyên nhân gây bệnh. Hầu hết các bang đều có trường đại học nông nghiệp với phòng thí nghiệm có thể giúp xác định bệnh, thường là miễn phí, mặc dù bạn có thể phải làm việc với một bác sĩ thú y tại cơ sở để giao nộp gà. Hãy liên hệ với bác sĩ thú y hoặc đại lý nông nghiệp tại địa phương để tìm hiểu thông tin. Phòng thí nghiệm cần nhiều gà bệnh (2-3 con), tốt nhất còn sống hay vừa mới chết, cùng với thông tin chung về bầy gà (số lượng lây nhiễm, tuổi gà, triệu chứng và thời điểm phát hiện, chương trình tiêm chủng, loại thuốc đã dùng...). Phòng thí nghiệm sẽ tiến hành chẩn đoán bệnh và thông thường sau 10 ngày, đưa ra phác đồ điều trị và phòng ngừa cụ thể. Đừng ngại gọi cho họ và đặt cả đồng câu hỏi. Tiền thuế của bạn đã được lấy để trả lương cho họ rồi!

13. Giữ gà mạnh khỏe để hệ miễn dịch mạnh mẽ và vượt qua bệnh tật. Cung cấp khẩu phần ăn cân bằng, nước sạch, và kiểm soát áp lực (xem bài Dinh dưỡng và áp lực đối với gà chọi). Cân nhắc việc bổ sung chất tăng cường hệ miễn dịch để kháng bệnh thay vì định kỳ sử dụng kháng sinh mà nó dẫn đến sự kháng thuốc, và làm tổn thương hệ miễn dịch và các cơ quan nội tạng (gan và thận). Những sản phẩm tự nhiên giúp tăng cường hệ miễn dịch bao gồm "chất lợi khuẩn", chứa những vi

khuẩn đường ruột có ích, những vitamin và khoáng chất nhất định như vitamin E và selenium, thảo dược chẳng hạn như cúc dại (echinacea) và triện vàng (goldenseal), kháng thể của gia cầm, cung cấp miễn dịch thụ động và những thứ khác. Trên trang web của tôi có những sản phẩm tự nhiên giúp tăng cường sức khỏe và kháng bệnh cho gà chọi.

=====

An toàn sinh học (Scott Shilala)

An toàn sinh học cho gà nhà (Lisa)

Dinh dưỡng và áp lực với gà chọi

John W. Purdy (2000)

Chất quan trọng nhất đối với sự sống là nước. Trung bình, nước chiếm đến 55% trọng lượng của gà – trên 1.2 kg nước trong 2.4 kg trọng lượng! Hiển nhiên, chất lượng nước cho gà uống ảnh hưởng đáng kể đến thành tích ngoài trường đấu, trong chuồng lai tạo hay sức khỏe nói chung của chúng. Nguồn nước tươi mới và vệ sinh giúp gà tiêu hóa tốt, ổn định thân nhiệt và vận hành cả ngàn quy trình hóa học vốn giúp chúng đá hay.

Gà có khả năng chịu đựng được nước bẩn mà vẫn sống sót. Chúng ta đều thấy những khay nước không được sạch, gà vườn uống từ vũng nước đọng mà chúng vẫn ổn. Điều không thể hiện ra ngoài đó là hệ miễn dịch phải không ngừng đấu tranh với vi khuẩn trong nước, cũng như trong không khí và đất, từ phân của chim hoang... Hiển nhiên, khi phản ứng với “áp lực” này, đề kháng tự nhiên của gà có thể thất bại và bệnh xuất hiện. Để ngăn cản điều này xảy ra, và hạn chế một “nguồn lây bệnh”, bạn chỉ cần thay nước thường xuyên và đảm bảo nước sạch. Điều này sẽ giúp gà dồn mọi năng lượng để đấu tranh với những vi khuẩn và virus gây bệnh tiềm tàng khác, phát triển bộ lông, cơ bắp, xương, và một cơ thể khỏe mạnh và dẻo dai, điều đóng vai trò sống còn trong lai tạo và đá trường.

Mặc dù nước máy rất vệ sinh, clor là một hóa chất mạnh mà tôi thấy nên tránh khi biệt dưỡng. Trên thực tế, có nhiều hóa chất được sử dụng để xử lý nước máy vốn không có ích cho gà chọi trong quá trình biệt dưỡng. Nếu nguồn nước của bạn có hóa chất, có một vài giải pháp mà bạn nên biết. Trước hết, vì clor nhanh chóng bay hơi, hãy để một chậu nước qua đêm cho hạ clor. Một giải pháp nữa cũng có thể sử dụng là dùng bộ lọc than hoạt tính. Bộ lọc này dễ kiểm, rẻ tiền và lọc hóa chất rất hiệu quả. Đem một chai nước đã khử clor theo bạn đến trường đấu. Việc thay đổi nguồn nước uống của chiến kê sắc sảo vào ngày thi đấu, hay trước đó một hôm, có thể là một sai lầm.

Nếu việc uống nước bẩn có thể là yếu tố gây áp lực đối với gà chọi, vậy đâu là những yếu tố khác? Và yếu tố áp lực là gì? Yếu tố áp lực là bất kỳ yếu tố nào trong môi trường sinh sống của gà mà nó đe dọa đến điều kiện “bình thường” và buộc gà phải tự điều chỉnh để thích nghi. Chẳng hạn, nhiệt phát sinh từ ánh nắng (yếu tố môi trường) khiến cho thân nhiệt của gà gia tăng (thay đổi) và nó bắt đầu thở dốc (điều chỉnh). Phản ứng với yếu tố căng thẳng thường tiêu cực, bởi gà phải thường

xuyên tái phân bổ năng lượng và dưỡng chất. Trong ví dụ này, chiến kê của bạn tốn rất nhiều năng lượng để hạ thân nhiệt. Sản xuất năng lượng phụ thuộc nhiều vào việc phân hủy carbohydrate và chất béo, vốn đòi hỏi nhiều vitamin và khoáng chất bao gồm thiamin, niacin và riboflavin, kèm theo ma-nhê như là "đồng-enzyme". Nó cũng phải thải ra một lượng lớn carbon dioxide tồn đọng, vốn tăng cao trong máu, điều cần đến chất điện giải, thay đổi cân bằng nước và vân vân. Khi nhiệt độ không khí tăng, sai biệt giữa nhiệt độ không khí và thân nhiệt giảm và tỷ lệ giải nhiệt giảm. Vì gà không có tuyến mồ hôi, chúng phải dùng nhiều cách để giải nhiệt ra khỏi cơ thể. Chúng tìm đến bóng râm, thở dốc và giang cánh để làm mát lớp không khí sát lông. Chúng thường nằm xuống nền với cánh và chân giang rộng để nhiệt có thể truyền từ cơ thể sang nền đất mát. Mông và tích là bề mặt để máu giải nhiệt vào không khí, nhưng khi tía mông thì chúng ta đã loại bỏ khả năng này.

Để giảm áp lực quá nhiệt, cho gà ăn vào buổi sáng sớm và chiều muộn trong mùa nóng bức, để nhiệt lượng phát sinh trong quá trình trao đổi chất (tiêu hóa) không xảy ra vào thời điểm nóng nực nhất trong ngày, lúc gà đang cố giải nhiệt. Cung cấp bóng râm cho gà, và đặt khay nước ở đó. Cung cấp khay nước uống cho gà tư thả rộng. Bỏ chất điện giải vào nước uống 3 lần mỗi tuần. Nếu gà ăn ít đi (vào mùa nóng) hãy gia tăng hàm lượng dưỡng chất trong khẩu phần ăn, để chúng vẫn nhận được cùng lượng protein, năng lượng, vitamin và khoáng chất. Bổ sung vào khẩu phần ăn những trái cây nhiều nước như táo, đào, chuối, lê, xoài... Nếu bạn phát hiện có con đang khổ sở chống chọi với áp lực nhiệt và sắp đổ gục, nhúng nó vào nước mát (không lạnh) và thả nơi bóng râm. Có lần tôi bỏ thùng đựng đầy gà con 1 ngày tuổi ngoài nắng trong khi sửa soạn chuồng úm. Trời có vẻ không nóng lắm, nhưng trong vòng 20 phút hầu hết đều té xỉu và nhiều con bị chết. Tôi thấy mình thật ngốc! Tôi đưa chúng vào chuồng, rảy ít nước lên người chúng trong khi cầu nguyện cho những con đã chết (chúng là gà của xếp tôi). Trong vòng vài phút, chúng bắt đầu kêu líu ríu và chạy tung tăng, trông mạnh khỏe như thường và sẵn sàng đón nhận trải nghiệm kế tiếp!

Áp lực nhiệt là một ví dụ về áp lực thể chất. Những áp lực thể chất khác là tăng trưởng nhanh, sản lượng trứng cao, biệt dưỡng gặt gao, xô, nước và thức ăn kém chất lượng, nhiễm bệnh, ký sinh và tiêm chủng. Nói chung, áp lực làm gia tăng sự phân hủy, tiêu thụ và tổng hợp đường và chất béo, gia tăng thoái hóa protein ở cơ, gia tăng sản xuất hormone như corticosteroid (tức adrenaline), insulin và glucagon, và tác động tiêu cực lên cân bằng điện giải.

Áp lực tâm lý cũng quan trọng không kém. Điều bay trên đầu là một ví dụ về áp lực tâm lý. Gà chọi đáp ứng tốt với áp lực này một khi nó đã quen. Khi chuẩn bị chiến kê đá trường, nhiều người bật nhạc trong kê phòng thật to và liên tục 24 giờ để gà làm quen với tiếng ồn ngoài trường đấu. Đây là ý tưởng hay. Thường xuyên bồng bế gà ngay trước giai đoạn biệt dưỡng cũng có ích. Giúp gà làm quen với những

điều khác lạ mà chúng có thể đối diện ngoài trường đấu. Nên nhớ rằng – bạn cần một chiến kê sắc sảo, tập trung khi ra sới. Một chiến hữu của tôi bỏ gà trong lồng xách trong quá trình biệt dưỡng, chở chúng đi lòng vòng trên xe tải. Bạn có thể cho điều này là thái quá nhưng chính những chi tiết nhỏ làm nên sự khác biệt. Sử dụng tủ dưỡng 60 x 60 cm khi cho gà ăn bữa tối. Đây là loại tủ dưỡng mà bạn sẽ sử dụng ngoài trường đấu. Quấn chân thường xuyên để gà quen với áp lực trên chân, chỗ gần cựa – chúng sẽ bớt chồi đạp và gãy giữa khi bạn lắp cựa để đá. Khi xổ gà, nhờ vài người bạn đến chơi và la hét, vung tay giống như đám đông xung quanh sới. Việc thay đổi người mà gà vốn đã quen thuộc (người chăm sóc) khi xuất trường có thể khiến gà lo lắng. Cố gắng bố trí để người chăm sóc/biệt dưỡng cũng đồng thời là nài gà, hay nài gà phụ xổ trong quá trình biệt dưỡng. Luôn sử dụng một vài chiến kê kinh nghiệm để xổ với gà tơ, chưa đá đấm bao giờ. Điều này sẽ giúp chúng “tập trung” ngay lập tức! Chất phụ trợ cũng giúp gà đang chịu áp lực tâm lý mau thích nghi và hồi phục.

Một số dòng gà có xu hướng giải tỏa áp lực tốt hơn là số khác. Gà đòn nổi tiếng về sự điềm tĩnh, kháng bệnh và thích nghi với chuồng trại chật hẹp. Gà cận huyết sâu thường lo lắng và kén chọn môi trường bởi vì khả năng giải tỏa áp lực kém. Gà lo lắng hay “bồn chồn” (high-strung) rất khó tới độ vào ngày đấu bởi chúng “lo ra”! Nếu bạn thấy gà bồn chồn, nhớ dành nhiều thời gian trong quá trình biệt dưỡng để giúp chúng làm quen với việc bồng bế, vận chuyển, nhốt trong tủ dưỡng, xổ, tiếng ồn...

Như các sư kê kinh nghiệm đều biết, không dễ để đạt 10% biệt trội về phong độ, chân cuối, mỏ cuối và đó là cuộc chơi khó khăn. Cách mà bạn xử lý sự tương tác giữa áp lực, dinh dưỡng và phong độ đóng một vai trò chủ chốt trong việc hoàn thành mục tiêu ở bộ môn này.

=====

Ghi chú

*Khử clor trong nước máy bằng vitamin C là cách đơn giản và hiệu quả mà người chơi cá cảnh vẫn áp dụng: [Khử clor trong nước máy](#)

*Giải nhiệt cho gà trong những ngày nóng bức là một nhu cầu cấp thiết. Trên thực tế, đa số các trại gà đều xây tường gạch, mái tôn với một vài lỗ thông gió bên trên. Gà thường bị hốc vào buổi trưa (biểu hiện giang và xệ cánh). Giải pháp thông thường là cho gà uống nước pha chất điện giải và xịt nước lên tường và mái tôn. Còn vài cách nữa chúng mà chúng tôi thấy hiệu quả và nằm trong khả năng của

mọi người đó là: trồng cây xung quanh nhà, phủ xanh tường và mái (xịt nước sẽ hiệu quả hơn), và bố trí trần cao, mái lệch để lấy gió và thoát nhiệt. (còn một số cách tạm thời nữa như dùng quạt hút, đặt chai đá lạnh... riêng đại gia muốn chơi tới bến thì tường hai lớp, bố trí hồ nước hoặc hệ thống bơm phun tự động trên mái).

*Vào mùa mưa, độ ẩm thực sự là một vấn đề. Trại gà cần bố trí ở vùng đất cao (gò), hoặc đắp nền như xây nhà cho người. Trại cần thiết kế để vừa thoáng khí mà vẫn tránh gió lùa.

Gà chọi – Các khái niệm và nguyên tắc lai tạo cơ bản

John W. Purdy (2003)

Lai tạo gà chọi là một trong nhiều thách thức của bộ môn “thể thao vua”. Có nhiều sách vở và bài viết đề cập về chủ đề này và chúng đều có một giá trị nhất định. Trong nhiều thập kỷ qua, tôi tin rằng kiến thức cơ bản về di truyền đã giúp đỡ các nhà lai tạo duy trì và cải thiện một số bầy gà chọi nổi tiếng qua nhiều thế hệ.

Duy trì và cải thiện dòng gà là mục tiêu hàng đầu của các sư kê. Một số người sẽ cho rằng đá gà là trò cờ bạc hoặc để thỏa mãn bản năng “thú tính”. Sau 25 năm đồng hành cùng gà chọi, tôi có thể nói rằng ý nghĩa của trò chọi gà là để bảo tồn những chiến kê hùng dũng, cao quý và cổ xưa. Chọi gà là để con cháu chúng ta gìn giữ những dòng gà của cha ông với cùng phẩm chất và truyền thuyết bao quanh. Sau cùng, chọi gà thể hiện bản năng sinh tồn vốn tồn tại trong từng sinh vật sống.

Vài lời tâm sự trước khi bước vào chủ đề chính... Tôi không phải là nhà lai tạo chuyên nghiệp. Tôi chưa từng tạo ra dòng gà đứng trường nào, dẫu vậy tôi từng cản ra những chiến kê rất hay. Tuy nhiên, như tất cả các sư kê khác, tôi cũng có một số ý tưởng về chủ đề lai tạo và bạn bè muốn tôi viết ra. Tôi không hề có ý bán gà hay “chém gió”. Tôi chỉ muốn trình bày một số thông tin mà các bạn mới chơi nên cân nhắc. Ý tưởng của tôi dựa trên sự kết hợp giữa kiến thức về di truyền, kinh nghiệm lai tạo của riêng tôi cùng với một chút cảm quan chung.

Một chương trình lai tạo hiệu quả là quá trình đòi hỏi việc tiếp cận một cách có hệ thống. Tôi coi đó là con đường dẫn tới một mục đích cụ thể. Sư kê có thể lựa chọn phương tiện (dòng gà) và con đường (kỹ thuật lai tạo nhất định). Tuy nhiên, nên xây dựng hành trình trước khi khởi hành và nó phải luôn được cập nhật để đảm bảo việc tiếp cận càng gần với mục tiêu càng tốt. Đôi khi mục tiêu có thể thay đổi, do vậy nhà lai tạo cần tư duy cởi mở và linh hoạt. Con đường nhất định sẽ gặp ghềnh nhưng cũng rất mới mẻ và thú vị.

Tôi xin liệt kê một số yếu tố quan trọng góp phần vào bất kỳ chương trình lai tạo thành công nào. Với những bước sau đây, cùng với sự kiên trì và một ít may mắn sẽ giúp nhà lai tạo cản ra dòng gà chọi chất lượng.

Bảy bước để lai tạo thành công:

1. Thiết lập các mục tiêu cụ thể.

2. Xác định và tìm kiếm gà giống.
3. Tuyển chọn những cá thể xuất sắc trong bầy để lai tạo.
4. Thiết lập chuồng giống (broodpen): Chọn chiến lược lai tạo đúng.
5. Kiểm tra hậu duệ: đánh giá mức độ thành công của chương trình.
6. Quản lý gà giống để tối ưu hóa việc sinh sản và sức khỏe của bầy con.
7. Sổ sách: ghi chép một cách chính xác.

Bước 1: Thiết lập mục tiêu

Theo tôi, việc thiết lập các mục tiêu hoặc định hướng là phần quan trọng nhất của chương trình lai tạo. Các mục tiêu của một chương trình lai tạo có lẽ rất dễ đánh giá thông qua tỷ lệ thắng trận của bầy con (kiểm tra hậu duệ). Việc xây dựng một mục tiêu mà nó có thể định lượng hoặc so sánh, sẽ trợ giúp nhà lai tạo trong việc đánh giá mức độ thành công của một bầy hay dòng nhất định thuộc chương trình lai tạo. Tuy nhiên, có nhiều yếu tố góp phần vào tỷ lệ thắng trận. Chẳng hạn như độ tuổi, biệt dưỡng, vũ khí (kiểu, bộ, chất lượng thép), cấp độ cạnh tranh và thậm chí cả may rủi nữa, tất cả đều ảnh hưởng một cách đáng kể đến kết quả thi đấu. Vì lý do này, tôi nghĩ điều quan trọng là phải xem những tính trạng nhất định như là mục tiêu nhằm nâng cao tỷ lệ thắng trận. Bởi vì những tính trạng nhất định (tính trạng chủ chốt) mang lại tỷ lệ thắng trận cao, và nếu bầy gà sở hữu chúng thì cơ hội chiến thắng ngoài trường đấu sẽ gia tăng. Những ví dụ về tính trạng chủ chốt (primary trait) gắn liền với một dòng thành công bao gồm lối đi, lối đá, lực, tốc độ, kích thước và kiểu thân, dáng (station), lên cựa (heel alignment), khung xương, tính khí (disposition) và gan lì. Những tính trạng khác (tính trạng thứ yếu) chẳng hạn như màu mắt, màu và tình trạng lông, màu chân, và dạng mõng cũng quan trọng nhưng không bằng tính trạng chủ chốt hoặc không liên quan gì đến tỷ lệ thắng trận.

Bằng việc biến tính trạng thành mục tiêu, chúng ta nhất thiết phải sắp xếp chúng theo mức độ quan trọng. Những tính trạng quan trọng nhất phải được quan tâm nhiều nhất (tuyển chọn gắt gao) trong chương trình lai tạo. Chương trình lai tạo sẽ tiến bộ rất nhanh bằng việc chỉ tập trung vào một hay vài tính trạng. Tuy nhiên, điều này sẽ gây ra suy thoái hoặc kém tiến bộ ở những tính trạng khác, bởi vậy cần tiếp cận một cách cẩn trọng và cân bằng. Một chương trình lai tạo cân bằng dường như tiến bộ chậm chạp lúc khởi đầu, nhưng sẽ thành công về lâu về dài thông qua việc tuyển chọn gắt gao trên một số tính trạng hạn chế.

Trong bảng dưới, tôi sẽ phân nhóm các tính trạng tùy vào mức độ quan trọng của chúng trong chương trình lai tạo của mình, và mức độ tuyển chọn gắt gao mà tôi thấy là cần thiết với mỗi nhóm. Dẫu các nhóm được sắp xếp theo mức độ quan trọng, tất cả các nhóm A, B & C đều quan trọng, và đều phải theo dõi và cân nhắc một cách cẩn trọng. Nên nhớ rằng những yếu tố này, ngoài việc gia tăng tỷ lệ thắng trận, còn là mục tiêu mà tôi thiết lập cho chương trình lai tạo của mình, và dựa trên sở thích, quan sát và kinh nghiệm của cá nhân tôi. Mục tiêu lai tạo của những sư kê khác có thể hoàn toàn không giống.

Nhóm	Tính trạng	Cấp độ tuyển chọn	Phẩm chất
A	Lối đâm	Tối đa	Chính xác, hiệu quả, sâu
	Sức khỏe		Khả năng kháng bệnh và căng thẳng
	Gan lỳ		Luôn chịu "cự"
	Lối đá		Thông minh, thích nghi, đầu ngả ra sau
B	Lực	Cao	Đá mạnh
	Tốc độ		Khả năng vượt trội/tránh né địch
	Độ bền		Khả năng đá và chịu đựng lâu
	Cấu trúc		Cỡ 2.3 kg/vươn thẳng/tròn như trái banh
	Dáng		Cao
	Tính khí		Hiền hòa
	Tỷ lệ thắng		70%
C	Khung xương	Trung bình	Trung bình
	Lên cựa		Đóng thấp, dọc theo ngón thối
	Màu mắt		Đỏ hay cam
	Tình trạng lông		Dài, đàn hồi
D	Màu chân	Thấp	Tùy dòng
	Kiểu móng		Tùy dòng
	Màu lông		Tùy dòng

Bước 2: Xác định và tìm kiếm gà giống

Tìm kiếm gà giống đạt hoặc vượt mức yêu cầu là điều bắt buộc đối với một nhà lai tạo thành công. Những con mà nhà lai tạo khởi sự là nền tảng của chương trình lai tạo. Một nhà lai tạo phải biết tận dụng cơ hội bởi tìm được gà hay không phải là chuyện dễ. Nhiều lỗi tiếp cận có thể được áp dụng, dù cách này có thể tốt hơn cách kia.

Việc xác định một dòng mong muốn là cách đảm bảo tốt nhất cho trình độ của bầy con ngoài trường đấu. Các báo cáo kết quả trận đấu, đóng góp ý kiến từ bạn bè, và việc tham dự các giải derby cho chúng ta ý tưởng về trình độ của chúng. Gà phải thật mạnh ở những tính trạng nhóm A và B, vốn được xác định là mục tiêu của chương trình lai tạo, và khá mạnh hoặc mạnh vừa đủ ở những tính trạng nhóm C. Càng tiến sát mục tiêu lập ra lúc ban đầu, bạn càng tiến bộ nhanh chóng. Nhà lai tạo phải hết sức trung thực trong việc đánh giá những ưu, nhược điểm của một

dòng nhất định. Mua gà giống cũng như lấy vợ... cần chắc chắn rằng bạn có thể sống với những gì mà mình rước về. Nếu nhà lai tạo thấy điều gì đó không ổn, mà vẫn cản gà, thì nhiều khả năng tình trạng này sẽ được chuyển giao cho hậu duệ của nó.

Cách kiếm gà giống chắc chắn nhất là thông qua bạn bè. Thông thường, những người bạn thân sẵn sàng chia sẻ những con tốt nhất của mình, cùng đá giải derby và trao đổi gà giống trong tương lai nếu cần. Điểm thuận lợi của việc lấy gà thông qua bạn bè ở chỗ nhà lai tạo từng thấy chúng đá và hiểu rõ ưu cũng như nhược điểm của chúng và có thể xây dựng chương trình lai tạo tương ứng.

Một cách khác là tham dự các giải derby và tìm kiếm những nhà lai tạo mà gà của họ có những phẩm chất mà bạn tìm kiếm. Bí quyết nằm ở chỗ, hãy tham dự những giải derby ở đẳng cấp tương đương hay cao hơn đẳng cấp mà nhà lai tạo dự định tham gia sau này (gà bình thường đá tốt ở các giải trung bình, nhưng sẽ chậm và dờ ở các giải hàng đầu). Một khi đã lựa chọn một dòng nhất định, sẽ có ích nếu bạn quen biết với nhà lai tạo. Người mua phải tìm hiểu cách mà gà được lai tạo, ông sở hữu dòng gà từ khi nào, nguồn gốc của dòng, và quan điểm của nhà lai tạo về một số phẩm chất và tình trạng quan trọng. Nhà lai tạo có thể hứng thú hoặc không với việc bán gà giống. Nếu không, người mua chỉ có thể tiếp cận với gà chiến (battlefowl), hãy kiểm tra những con gà pha này, nếu chúng đạt yêu cầu thì mới cố mua gà giống. Người mua phải luôn có thái độ tôn trọng và kiên trì. Nếu bạn có thể truy ra nơi mà nhà lai tạo thành công này lấy gà giống, thì bạn có thể kiếm những con tương tự từ cùng nguồn.

Một cách nữa là mua gà qua tạp chí hay mạng internet. Đây chắc chắn là cách có độ rủi ro cao nhất. Có những nhà lai tạo xuất sắc, đang hoàng đăng quảng cáo và có cả những kẻ bất lương; sẽ rất khó để xác định ai là người có thể bán loại gà mà bạn muốn thông qua quảng cáo và trang web. Nếu bạn có thể đến tận trại, thì việc này sẽ giúp gia tăng cơ hội kiếm gà hay, nhưng đây dĩ nhiên, không phải là cách hoàn toàn chắc chắn.

Bước 3: Tuyển chọn những cá thể xuất sắc

Một khi đã xác định dòng gà và nhà lai tạo đồng ý bán cho bạn vài con, thì bạn phải biết cách lựa chọn. Nếu mua gà qua mạng, bạn phải giải thích rõ yêu cầu của mình cho nhà lai tạo và hỏi xem ông có gà đạt tiêu chuẩn này hay không (chẳng hạn như dáng, thân, lối đá). Một lần nữa, việc đến thăm trang trại của ông ta là một thuận lợi khi tuyển chọn gà giống cũng như chiến kê đá trường. Thường vẫn có khác biệt nhỏ giữa các cá thể trong cùng một dòng gà. Chẳng hạn, nếu người mua được lựa chọn giữa hai cá thể xuất sắc về mặt thể chất mà một trong hai có tính khí tốt hơn, thì chương trình lai tạo nên khởi đầu bằng cá thể hiền hòa, thuần hậu hơn.

Mục tiêu của chương trình lai tạo phải được thẩm định trong quá trình tuyển chọn. Từng trống và mái phải được đánh giá dựa vào mục tiêu. Cá thể được chọn phải hoàn hảo về sức khỏe, thể chất và sự lanh lợi. Chúng phải cân bằng, và thể hiện những đặc trưng của dòng gà. Cả trống và mái phải tương đối hiền hòa và có bản năng tốt. Dẫu trống và mái từ một bầy thẳng trận đều hoàn hảo về phương diện lai tạo, tôi chuộng gà từ 2 đến 5 tuổi để tôi có cơ hội kiểm tra chúng trước khi đưa vào chương trình lai tạo. Việc đợi cho đến khi trống và mái trưởng thành cũng giúp nhận diện bất kỳ tính trạng mong muốn hay không mong muốn nào vốn chưa xuất hiện ở gà tơ (chẳng hạn như tật choãi chân, nhút nhát, phát triển lỗi đá chặm).

Tôi thấy hành động của các sư kê rất tương đồng với những gì xảy ra trong tự nhiên, nơi mà mỗi cá thể đều phải đấu tranh để sinh tồn và đấu tranh từng ngày. Cá thể nào không thể cạnh tranh hoặc thích nghi sẽ không thể tồn tại, do đó DNA của chúng không thể chuyển giao cho thế hệ sau. Hãy xem mảnh điều săn đuổi con mồi của chúng. Đó là lý do những tay săn mồi giỏi nhất, có thể thích nghi với từng con mồi, địa bàn, điều kiện khí hậu khác nhau và chiến thắng trong việc tranh giành lãnh thổ, sẽ có nhiều khả năng duy trì nòi giống nhất, do đó chúng có thể chuyển giao những gien tốt cho thế hệ sau. Tương tự, sư kê chỉ nên tuyển chọn những cá thể mà bản thân, anh em cùng bầy, hậu duệ hoặc bầy đàn của chúng đã chứng tỏ bản lãnh trong trường đấu. Chỉ qua chiến trận chúng ta mới có thể tuyển chọn được những cá thể phù hợp về thể chất lẫn tâm lý. Những cá thể này nhất định là trụ cột trong chương trình lai tạo của bạn.

Bước 4: Chọn chiến lược lai tạo đúng

Đã có rất nhiều bài viết về kỹ thuật và chiến lược lai tạo vốn được áp dụng một cách thành công để tạo ra những chiến kê xuất sắc. Lai cận huyết, lai dòng, lai xa và pha là các chiến lược lai tạo mà mỗi cách đều có một vị trí nhất định trong chương trình lai tạo tổng thể. Những phương pháp này, một khi được sử dụng một cách thích hợp, sẽ mang lại cho nhà lai tạo cơ hội tốt nhất để duy trì các dòng gà và để tạo ra chiến kê giàu sức cạnh tranh một cách thường xuyên. Nhà lai tạo phải luôn nhớ rằng nền tảng của bất kỳ phương pháp lai tạo nào là căn những cá thể xuất sắc về thể chất lẫn tâm lý mà chúng vốn xuất thân từ một bầy ăn nhiều độ.

Trước khi thảo luận về các phương pháp lai tạo, xin được nói sơ về căn bản di truyền. Di truyền là một chủ đề phức tạp. Sự chuyển giao và thể hiện của DNA là đối tượng hoạt động của hàng loạt cơ chế đã và chưa biết mà các sách giáo khoa đã bàn rất chi tiết. Những tương tác di truyền phức tạp, di truyền của các tính trạng liên kết giới tính và những tính trạng bị chi phối bởi nhiều gien, nhất định có liên quan đến việc lai tạo gà chọi nhưng nằm ngoài phạm vi của bài viết này.

Gien được hình thành từ các đoạn DNA, mà chúng mang thông tin về một tính trạng nhất định. Kiểu gien là tổng hợp của toàn bộ gien hiện diện trên các nhiễm sắc thể. Kiểu hình là thể hiện của các tính trạng, sự bộc lộ của kiểu gien. Gien luôn hiện diện theo cặp. Điều này có nghĩa rằng mỗi trống hay mái đều có hai phiên bản gien [tức alen] ở một tính trạng nhất định, một nhận từ cha và một nhận từ mẹ. Gà có hai gien khác nhau ở một tính trạng nhất định gọi là dị hợp tử ở tính trạng đó. Gà có hai gien giống nhau ở một tính trạng nhất định gọi là đồng hợp tử ở tính trạng đó.

Một số gien và tính trạng tương ứng của chúng mang tính trội hoặc đồng trội (incompletely dominant) trong khi số khác mang tính lặn. Gà trống dị hợp tử ở một tính trạng nhất định (mang một gien trội và một gien lặn) sẽ trông giống hệt hoặc tương tự (trường hợp gien đồng trội) với trống đồng hợp tử (mang hai gien trội) ở tính trạng đó. Gien lặn bị lấn át khi kết hợp với gien trội. Khi gien lặn ở trạng thái đồng hợp tử (hai gien giống nhau), thì nó mới thể hiện ra kiểu hình. Một ví dụ về điều này là chân trắng với chân vàng. Gien chân trắng mang tính trội so với gien chân vàng, nghĩa là trống hay mái chân trắng có thể có hai gien chân trắng (W) hay một gien chân trắng (W) và một gien chân vàng (y). Nếu gà dị hợp tử chân trắng cản với nhau (Wy x Wy) thì bầy con sẽ có 75% chân trắng [WW hay Wy] và 25% chân vàng [yy] bởi xác suất chuyển giao gien chân trắng và chân vàng ở gà cha mẹ là như nhau. Trong trường hợp này, tỷ lệ gien ở bầy con sẽ là 1 WW: 2 Wy : 1 yy. Nói cách khác, 75% gà con sẽ mang gien chân trắng trội và 25% sẽ mang gien đồng hợp chân vàng lặn. Chỉ trong trường hợp đồng hợp tử, thì kiểu hình chân vàng mới thể hiện ra ngoài.

Lai cận huyết là cản giữa hai cá thể có quan hệ huyết thống. Điển hình là tất cả những cá thể trong cùng một bầy đều có quan hệ huyết thống ở một mức độ nhất định, do đó lai cận huyết được áp dụng bất cứ khi nào chúng ta duy trì một dòng "thuần". Lai dòng là một hình thức lai cận huyết khi mà những cá thể nhất định được sử dụng qua nhiều thế hệ, điều có xu hướng áp đặt ảnh hưởng di truyền của chúng lên bầy gà. Lai cận huyết gia tăng cơ hội hai gien của cùng một tính trạng nhất định giống nhau hay đồng hợp tử ở tính trạng đó. Nếu trống và mái có quan hệ huyết thống, có nhiều khả năng hai gien ở bầy con lấy từ một tổ tiên chung giống nhau. Lai cận huyết làm phát lộ những gien lặn tiềm ẩn, thường là tính trạng xấu, mà hai bên cha mẹ đều mang. Suy thoái cận huyết là thuật ngữ được sử dụng để mô tả sự suy giảm về chất lượng gây ra bởi các gien lặn này lên các cá thể cận huyết. Một số sư kê dùng điều này làm công cụ để kiểm tra một dòng mới bằng cách đá những con trống tơ một tuổi xuất phát từ bầy lai giữa trống/mái cùng bầy, bởi lai cận huyết sâu sẽ nhanh chóng làm phát lộ những đặc điểm không mong muốn chẳng hạn như kém gan lỳ.

Bởi việc cản những cá thể cận huyết và cùng-kiểu hình có xu hướng gia tăng số lượng đồng hợp tử trội ở hậu duệ, bầy gà trở nên đồng nhất về những tính trạng đó

trong chương trình lai tạo. Dẫu vậy với bất kỳ hệ thống lai tạo nào, cần hết sức cẩn trọng khi cận huyết sâu. Chỉ những cá thể với thể chất tốt nhất mới được dùng vào việc duy trì dòng gà và pha với những dòng khác. Để chọn ra những cá thể xuất sắc này, bạn cần ấp nở và nuôi thật nhiều gà con để gia tăng tỷ lệ kết hợp di truyền tốt trong số chúng.

Việc gia tăng gien đồng hợp trong một bầy gà bằng lai cận huyết cũng gia tăng cơ hội tạo ra những cá thể "trội". Độ trội là khả năng một cá thể chuyển giao những gien trội mong muốn cho bầy con của chúng. Vì lý do này, những cá thể trội cực kỳ có giá trị trong hệ thống lai tạo nhằm cải thiện và duy trì dòng gà. Mặc dù lai cận huyết gia tăng khả năng tạo ra độ trội, theo kinh nghiệm của cá nhân tôi, một chiến kê pha hàng đỉnh cũng trội. Gần như tất cả gà tơ đều tương tự như trống cha, bao gồm lối đá, dạng thân và dáng, màu chân, màu lông. Chúng thậm chí còn gáy giống nhau bởi đều thừa hưởng thanh âm đặc trưng của gà cha.

Lai xa (outcrossing) là lai giữa những cá thể trong cùng một dòng nhưng không có quan hệ huyết thống gần. Chẳng hạn, một trio Claret được lai đơn với từng mái để tạo ra độ một chục trống tơ. Khi trống tơ trưởng thành, chúng được đem đá và những con thắng độ nhiều nhất được giữ lại để lai tạo. Mái gốc được cản với trống con hay nhất của nó, và trống gốc được dùng lại vào năm thứ ba ở mỗi bầy. Trong 7 năm kế tiếp, cả hai phân dòng được giữ tách biệt, và mái gốc cùng những trống con xuất sắc của nó được cản nhiều lần trong những thế hệ nối tiếp để củng cố nguồn gien của chúng lên mỗi bầy. Sau 10 năm, các phân dòng được cản với nhau, tạo ra bầy lai xa. Hậu duệ của bầy lai này được thử nghiệm và những cá thể tốt nhất được cản ngược về mỗi phân dòng. Phương pháp lai tạo này, cùng với việc tuyển chọn và thử nghiệm cẩn trọng, có thể được áp dụng để duy trì một dòng thuần mà không phải đưa máu từ bên ngoài vào. Việc sử dụng những cá thể trội, cận huyết là hết sức cần thiết khi lai xa.

Pha (crossbreeding) xảy ra khi cản hai cá thể không có quan hệ huyết thống. Cá thể pha chứa rất nhiều gien dị hợp trội trong bộ gien của chúng. Trong bộ gien dị hợp, những gien trội lấn át những gien lặn hay gien xấu. Nhiều trong số những chiến kê pha xuất sắc nhất được hình thành từ việc pha giữa hai bầy cận huyết, không có quan hệ huyết thống. Trên thực tế, lý do hàng đầu trong việc duy trì một bầy cận huyết là để dùng vào việc pha gà đá trường. Đây là vì việc pha giữa hai bầy cận huyết thường mang lại ưu thế lai ở bầy con. Ưu thế lai (hybrid vigor) hay "heterosis" là thuật ngữ được sử dụng khi cá thể pha vượt trội so với cha mẹ. Pha được sử dụng một cách rộng rãi trong chăn nuôi công nghiệp và mang lại nhiều thành công. Động vật và cây trồng lai có xu hướng mọc nhanh hơn, sinh sản nhiều hơn và kháng bệnh tốt hơn. Một lần nữa, xin nhấn mạnh rằng ưu thế lai tốt nhất xuất hiện một khi cha mẹ là những cá thể trội, cận huyết sâu.

Vậy tuyển chọn giống như thế nào để pha? Một số nhà lai tạo chủ trương pha gà bố trợ cho nhau, chẳng hạn cản trống lực với mái tốc độ, với hy vọng tạo ra một kết hợp xuất sắc ở những tính trạng mong muốn. Những người khác có xu hướng cản gà tương tự về hình thức và lối đá, điều khiến cho hậu duệ trở nên ổn định và có thể đoán trước.

Theo ý tôi, cả hai trường phái đều đúng bởi cả hai đều thành công. Chẳng hạn, những bầy pha giữa các phân dòng Hatch với Roundhead đã chứng tỏ rằng lý thuyết bố trợ là đúng đắn. Những bầy pha xuất sắc giữa các dòng gà tương tự như Kelso và Albany đã chứng tỏ rằng việc pha giữa các dòng tương tự cũng hiệu quả. Sự thành công hay thất bại của bất cứ bầy pha nào phụ thuộc vào sự tương thích của các gien và cách duy nhất để biết chúng có trở thành bầy "hợp gien" (nick) hay không là cứ cản và thử nghiệm bầy con.

Chiến kê pha có thể được dùng vào chương trình lai tạo. Nhiều nhà lai tạo sẽ sử dụng hàng pha siêu việt để bổ sung máu mới về một hay hai dòng cha mẹ, đặc biệt nếu dòng cha mẹ vốn cận huyết quá sâu và có dấu hiệu thoái hóa cận huyết. Sau khi đưa vào, máu mới sẽ được chuyển giao cho nhiều thế hệ tiếp nối. Bầy pha phải có chất lượng tuyệt hảo, bởi việc đưa gien lỗi vào một dòng cận huyết là không thể sửa sai. Gần đây, tôi được tặng một trio Regular Grey từ một người bạn rất thân. Dòng gà có tỷ lệ phần trăm trắng trận xuất sắc với thể loại cửa tròn (gaff) và lối đá khôn ngoan vốn hiệu quả với bất kỳ loại vũ khí nào. Chúng rất gan lì, đá cửa nghiệt, ngoại hình đẹp và tính khí tốt. Nhược điểm duy nhất đó là con trống già và hai mái con của nó có dáng chân trung bình. Bởi vì mục đích của tôi là cản gà dáng cao (high station), tôi phải lên kế hoạch cải thiện dáng của chúng. Bởi trio gốc dáng trung bình nên tôi không thể mong đợi có con trống hay mái tơ nào dáng cao. Tuy nhiên, có khả năng một gien lặn cho dáng cao nằm ở đâu đó, bởi vậy tôi cản chúng để xem nếu gien lặn có kết hợp và tạo ra vài hậu duệ dáng cao hay không. Để chắc chắn, tôi cản một trống tơ Claret dáng cao xuất phát từ dòng Claret của cùng nhà lai tạo với một trong những mái Grey mùa này. Từ những con trống và mái tơ trong bầy, tôi sẽ giữ lại những cá thể dáng cao và ngoại hình đẹp nhất để cản ngược về bầy Grey mùa tới. Bởi vì mái tơ thường giống với trống cha, tôi mong đợi rất nhiều mái tơ $\frac{1}{2}$ Grey $\frac{1}{2}$ Claret từ bầy này sẽ có dáng cao như trống Claret cha. Tương tự, trống dáng cao $\frac{3}{4}$ Grey and $\frac{1}{4}$ Claret đá hay nhất (mà nó mang gien dáng cao từ mái mẹ $\frac{1}{2}$ Grey $\frac{1}{2}$ Claret) lại được cản về mái Grey. Nếu những mái Grey mà tôi cản mùa này cho ra nhiều hậu duệ dáng cao, thì chúng sẽ được cản về trống cha và những trống pha Grey/Claret khác. Mục đích là giảm tỷ lệ máu Claret xuống còn $\frac{1}{16}$ hay $\frac{1}{32}$ trong khi vẫn duy trì gien dáng cao.

Mặc dù việc cản gà pha về mỗi bên dòng thuần thường không thành công, một số bầy pha hai máu (two-way cross) lại hợp gien (nick) với dòng thuần thứ ba. Một số

những chiến kê hay nhất mà tôi từng cảm ra xuất phát từ bầy trống ½ Butcher ½ Lacy Roundhead với mái Hatch. Nếu tất cả gà giống đều xuất phát từ những bầy cận huyết, thì bầy pha ba máu (three-way cross) có thể rất ổn định về ngoại hình và lối đá. Khi cảm gà pha với gà pha thì có thể tạo ra một vài cá thể xuất chúng nhưng sự kết hợp của hàng ngàn gen khác nhau có xu hướng tạo ra toàn những cá thể trung bình hay tầm thường. Có một ngoại lệ là bầy pha bốn máu (four-way cross) được tạo ra bằng cách cảm trống pha hai máu (chẳng hạn Hatch và Kelso) với mái pha hai máu (chẳng hạn Butcher và Roundhead). Một số thử nghiệm cho thấy rằng sự bộc phát của ưu thế lai có lẽ bắt nguồn từ bầy pha bốn máu. Đây là điều mà có lẽ bạn nên thử nếu bạn có bốn bầy cận huyết.

Tất cả những nhà lai tạo hiện đại đều công nhận rằng những dòng gà ngày nay đều bắt nguồn từ gà pha. Tuy nhiên, những dòng gà thành công được các nhà lai tạo lớn trong quá khứ lọc lựa trong nhiều năm trời thông qua việc tuyển chọn những cá thể xuất chúng, lai cận huyết, thử nghiệm và thanh lọc gắt gao.

Nói về lai tạo thì không thể bỏ qua lai đơn (single mate), lai bầy (flock mating) và lai sân (yard breeding). Cách lai tạo bất cẩn và nguy hại nhất có thể gọi là “lai sân”. Đây là khi sư kê để mái chạy rong trên sân với các trống được cột dây. Lai sân sẽ cho ra gà con từ nhiều trống và mái khác nhau, trong khi mái thường đẻ trứng vào một ổ, nhà lai tạo không thể biết được kết hợp nào cho ra thứ tào lao và kết hợp nào cho ra chiến kê hàng đỉnh. Tương tự, một phương pháp đáng ngờ khác là lai bầy, khi một trống được cảm với nhiều mái ở những dòng khác nhau. Nhà lai tạo có thể thu được một số gà hay, nhưng nếu không đặt bẫy ổ (trapnesting), bạn không thể biết mái nào đẻ ra trứng vàng [bẫy ổ là khi gà vào ổ để đẻ, cửa tự động đóng lại nhốt mái bên trong, trứng khi thu hoạch sẽ được đánh dấu theo mái trong ổ]. Một phương pháp lai bầy khá hơn là cảm trống với mái chị em cùng bầy. Tuy nhiên, một số mái xuất chúng hơn so với chị em cùng bầy, và với hệ thống này, bạn không thể biết được đâu là mái hay nhất. Tôi đề nghị những nhà lai tạo nghiêm túc hãy lai đơn trống với những mái được tách chuồng riêng. Bằng cách này, những cá thể tốt nhất nhanh chóng được phát hiện. Hậu duệ của chúng có thể được lai đơn và những cá thể hay nhất được duy trì cho những thế hệ về sau. Một khi những mái tốt nhất được phát hiện, chúng có thể được dùng vào hệ thống lai bầy để tạo ra chiến kê đá trường.

Lai đơn có thể tốn rất nhiều công sức thậm chí khi nhà lai tạo chỉ có vài trống và mái. Việc này đòi hỏi cần di chuyển trống sau mỗi 1-3 ngày qua chuồng mái khác. Năm nay tôi sử dụng một chuồng chồ 4 x 5 m để lai đơn 3 mái. Tôi dựng một cái lều tee-pee ở ba góc với một cái chạc và ổ đẻ ở mỗi nơi, và các mái được cột dây. Tôi phủ chuồng bằng lưới gà và thả rong gà trống. Gà mái đẻ trong ổ riêng và không phải chạy lại gà trống bởi nó viếng thăm mỗi con nhiều lần trong ngày. Dựa

trên tỷ lệ nở của tôi, trống đã hoàn thành tốt nhiệm vụ, và tôi biết chính xác gà con thuộc về trống và mái nào.

Để tổng kết, cần ghi nhớ những điểm quan trọng sau:

*Lai cận huyết là chiến lược lai tạo lâu dài. Nó là cách thiết thực nhất để củng cố và duy trì giá trị di truyền của một dòng gà. Những cá thể xuất phát từ các dòng cận huyết này có giá trị trong việc pha chiên kê đá trường.

*Lai cận huyết gia tăng số lượng gen đồng hợp. Nên nhớ rằng điều này xảy ra với cả gen tốt lẫn gen xấu. Nếu gà cận huyết được càn và hậu duệ thể hiện những tính trạng không tốt, cần loại bỏ toàn bộ cha mẹ lẫn bầy con khỏi chương trình lai tạo bởi vì cha mẹ mang gen lặn xấu. Những cá thể này có thể được giữ lại để pha.

*Lai dòng là một dạng lai cận huyết mà những cá thể xuất chúng được sử dụng nhiều lần qua nhiều thế hệ trong việc phát triển và duy trì dòng gà. Lai dòng gia tăng cơ hội những gen tốt từ những cá thể xuất chúng được chuyển giao cho những thế hệ tiếp nối. Cần hết sức cẩn trọng khi lai dòng một cá thể xuất chúng với cá thể có quan hệ gần bởi vì khả năng làm phát lộ và chuyển giao những gen xấu.

*Lai xa là càn với cá thể không cùng phân dòng. Nó là chiến lược có giá trị để duy trì một dòng gà với tác động tối thiểu của thoái hóa cận huyết. Chiến lược này đòi hỏi việc duy trì từ hai đến ba bầy riêng biệt bên trong một dòng gà.

*Pha là càn giữa hai cá thể xuất phát từ hai dòng riêng biệt. Một khi những dòng tương thích được sử dụng, pha thường dẫn đến ưu thế lai, mà nó xảy ra khi hậu duệ vượt trội so với cha mẹ.

Bước 5: Đánh giá hậu duệ

Việc đánh giá mức độ thành công của bất kỳ chương trình lai tạo nào đều dựa vào chất lượng của hậu duệ. Thành công dựa vào mức độ mà bầy hậu duệ hoàn thành mục tiêu của chương trình lai tạo như đề ra ở bước 1. Khi lai tạo các bầy cận huyết sâu vốn là chất liệu để càn chiên kê đá trường, đánh giá tương đối chỉ dựa trên ngoại hình, cấu trúc cơ thể, sức khỏe và tính khí; đánh giá tuyệt đối về giá trị của gà giống phải dựa trên khả năng tạo ra chiến kê thắng trận và những thế hệ gà giống chất lượng về sau. Điều này có thể khiến sai lầm trở nên rất nghiêm trọng xét về thời gian và tiền bạc, bởi vậy cần kiểm tra chất lượng của hậu duệ.

Đá trường để kiểm tra chất lượng của hậu duệ và kỹ năng của nhà lai tạo. Thông tin về lối đá, tốc độ, lối đâm và các tính trạng khác phải được tổng hợp, phân tích và áp dụng vào chương trình lai tạo ở những mùa sau. Chỉ nhờ kinh nghiệm lẫn lộn

ngoài đấu trường, nơi mà gà của mình lâm trận, thì nhà lai tạo mới nhận biết được ưu nhược điểm của gà nhà và điều chỉnh chương trình lai tạo.

Trên thực tế, chiến kê siêu hạng không phải lúc nào cũng là gà giống siêu hạng. Tuy nhiên, lịch sử chứng tỏ rằng chiến kê ưu hạng có thể là gà giống tốt vốn thường xuyên sản ra một vài chiến kê xuất sắc mỗi năm. Tôi thích sản chiến kê xuất sắc với mái từ một dòng cận huyết khác để tạo bầu pha ba máu (three-way cross). Một số nhà lai tạo xuất sắc nhất trong quá khứ mua lại những chiến kê pha đứng trường và sản chúng vào những bầu hay "sân" gà của mình. Họ phải thanh lọc rất nhiều trong số những bầu pha như thế này sau khi thử nghiệm đám hậu duệ, nhưng một vài trong số những bầu pha này trở thành những dòng gà đang thăng trận ngày nay.

Mức độ cạnh tranh là một yếu tố quan trọng cần cân nhắc khi đánh giá chiến kê. Nhà lai tạo nên đá vài đợt mỗi năm ở cấp độ cạnh tranh cao nhất mà ông có thể tham gia. Bằng cách này, ông có thể biết được gà mình ở trình độ nào so với những tay kiệt liệt.

Bước 6: Quản lý gà giống

Mọi người thường nghe nói rằng nếu hai sư kê cùng được trao một dòng gà, thì chỉ sau vài thế hệ lai tạo, hậu duệ của bầu gà gốc sẽ trông và đá hoàn toàn khác nhau. Hầu hết những hiện tượng như thế này có lẽ bắt nguồn từ sự khác biệt trong việc chú trọng đến những tính trạng nhất định khi tuyển chọn gà giống, và nó cũng bắt nguồn từ sự khác biệt về điều kiện môi trường (đất, nước, khí hậu, thức ăn). Tuy nhiên, một nguyên nhân đáng kể khác là vấn đề quản lý.

Chẳng hạn, kỹ thuật quản lý dùng đèn chiếu sáng để kích thích việc đẻ trứng sớm. Đẻ sớm nghĩa là có con sớm, điều vốn tạo ra chiến kê lớn con so với những con nở muộn vào mùa xuân. Bởi vì sức khỏe là một trong những tính trạng quan trọng mà chúng ta tuyển chọn, chúng ta phải quản lý gà giống để tối ưu hóa sức khỏe.

Sau đây là những vấn đề cần cân nhắc nhằm tối ưu hóa việc sinh sản và chất lượng của gà giống. Những kỹ thuật quản lý đặc biệt nên được áp dụng cho từng trường hợp cụ thể (chẳng hạn bệnh tật, dịch hại, điều kiện môi trường, .v.v.).

1. Áp dụng chương trình tẩy giun và diệt rận định kỳ.
2. Kiểm soát trọng lượng của gà giống thông qua khẩu phần ăn và tập luyện. Trống mập có xu hướng thụ tinh kém. Tương tự, mái mập đẻ trứng ít hơn. Tỉa lông xung quanh huyết của cả trống lẫn mái để tối ưu hóa hiệu quả giao phối.

3. Bố trí chuồng đủ không gian để hạn chế căng thẳng vì chật chội. Theo kinh nghiệm của tôi, diện tích sàn chuồng tối thiểu cho một cặp gà giống (một trống và một mái) là 1.2 x 1.5 m.
4. Gắn chạc tròn, đường kính khoảng 12 cm. Theo phương pháp lai bầy (flock mating), cung cấp đủ không gian đậu chạc là việc rất quan trọng, bởi mái đầu đàn sẽ đuổi mái khác ra khỏi chạc cho đến khi trời nhá nhem tối. Việc này sẽ gây căng thẳng cho cả bầy.
5. Lớp trải lông phải sạch, khô và mới.
6. Ổ đẻ phải đủ lớn để mái có thể xoay trở dễ dàng và che chắn mưa gió. Dùng rơm sạch, dăm bào hay vật liệu phù hợp cho ổ. Trong phương pháp lai bầy, một ổ được dùng cho ba mái nếu trứng được thu hoạch hàng ngày.
7. Khi sử dụng máy hay mái phụ để ấp, trứng phải được thu hoạch tối thiểu một lần mỗi ngày, giữ vệ sinh và trữ ở nhiệt độ từ 12 đến 15 độ C.
8. Loại bỏ trứng quá to, quá nhỏ và dị dạng.
9. Rửa trứng dơ ngay sau khi thu hoạch. Dùng nước ấm pha xà bông hay nước ấm đơn thuần và ngâm trứng vào dung dịch rửa.
10. Dùng thức ăn viên dành cho gà giống (breeder pellet) nếu có thể. Khẩu phần gà giống phải cân bằng để tối ưu hóa việc thụ tinh và nở trứng, cũng như chất lượng vỏ tốt. Viên gà đẻ (laying pellet) được sản xuất cho gà đẻ trứng công nghiệp mà không quan tâm đến nhu cầu phát triển của bào thai cũng như gà con mới nở.
11. Cung cấp vụn vỏ sò trong khay tự chọn để vỏ trứng cứng chắc.
12. Cho gà nhốt chuồng ăn trái cây và rau.
13. Luôn cung cấp nước sạch và sử dụng sản phẩm điện giải/vitamin chất lượng cao 1-3 lần mỗi tuần hay nhiều hơn trong giai đoạn nắng gắt.
14. Vào giai đoạn qua mùa sinh sản, thả gà ra bãi cỏ.
15. Áp dụng an toàn sinh học (biosecurity). Hạn chế và yêu cầu khách viếng thăm sát trùng giày dép.

16. Hạn chế đưa gà mới vào bầy có sẵn. Gà mới mang nguồn bệnh tiềm tàng. Cách ly gà mới trong ít nhất hai tuần trước khi đưa chúng vào chương trình lai tạo.

Bước 7: Sổ sách

Để theo dõi một cá thể hay một bầy nhất định trong chương trình lai tạo, bạn nhất thiết phải ghi sổ sách một cách chính xác. Điều này sẽ có ích khi nhà lai tạo cần tra cứu và xác định xem một cá thể nhất định được lai tạo như thế nào hay xác định quan hệ huyết thống giữa những cá thể nhất định bên trong một bầy hay dòng gà.

Sổ sách phải nhận dạng được các cá thể dùng trong chuồng giống, bao gồm huyết thống của chúng, đánh dấu màng chân và mã số vòng cánh. Việc đánh dấu màng chân và mã số vòng cánh cho bầy con của chúng cũng được ghi vào sổ sách. Tôi còn ghi nhận cả số lượng trứng, số gà nở và ngày nở.

Trong quá trình phát triển, tôi cũng ghi nhận tỷ lệ hao hụt gây ra bởi địch hại, bệnh tật, thanh lọc và những nguyên nhân khác nữa và ghi cả mã số chuồng giống. Nếu sử dụng thuốc hay vắc-xin, tôi sẽ ghi thuốc gì, dùng khi nào, tại sao phải sử dụng và kết quả thu được.

Kết luận:

Hầu hết các sư kê đều lai tạo một bầy gà khoảng 5 hay 6 năm trước khi chúng bị mất "thuần" và không thể duy trì lâu hơn, hoặc gà không còn đạt yêu cầu và phải loại bỏ. Có lẽ hầu hết các bầy gà chọi trên thực tế đều không đạt yêu cầu ở đẳng cấp hàng đầu và nghiêm túc. Tuy nhiên, có vô số câu chuyện về những sư kê loại bỏ hoặc làm mất bầy gà rồi về sau mới nhận ra rằng chúng là dòng gà xuất chúng. Tôi đã từng trải qua chuyện này và tôi cá là hầu hết các sư kê với đôi chút kinh nghiệm lai tạo đều trải qua thực tế đau buồn này.

Việc lọc lựa "kim cương trong đất đá" là cả một sự thách thức. Nếu nhà lai tạo khởi đầu với dòng gà cận huyết sâu, thì bạn đã có nền tảng vững chắc và với một chút may mắn và quyết định lai tạo khôn ngoan, bạn sẽ có gì đó để tự hào. Một nhà lai tạo phải kiên nhẫn và đeo đuổi đến cùng. Bạn phải cản càng nhiều càng tốt, thanh lọc gắt gao, ghi chép chính xác và chi tiết, và dành nhiều thời gian để quan sát bầy gà. Cùng với thời gian, một số sư kê thậm chí hình thành "linh giác" trong việc cản những cá thể hoặc pha những dòng gà nhất định. Dẫu bạn có trở thành nhà lai tạo lừng danh hay tay chặn gà làng nhàng ở góc vườn, điều quan trọng là niềm vui trong quá trình lai tạo những chiến kê xinh đẹp, xuất sắc và giàu sức cạnh tranh.